

Poština v kraljevini SHS v gotovini plačana.

ČAS

ZNANSTVENA REVIIJA „LEONOVE
DRUZBE“

LETNIK XVIII.

ZVEZEK VI.

LJUBLJANA 1923/24

TISKALA JUGOSLOVANSKA TISKARNA

Vsebina.

I. Razprave in članki:

Prerod človeštva in slovanstvo. Dr. Jeraj — Maribor	265
Ruski boljševizem. L. E. — Ljubljana	276
Še en glas o umetnem splavu. Dr. A. Breclj — Ljubljana	295

II. Iz kulturnega življenja:

Morala in družba. Dr. K. Ozvald — Ljubljana	308
Filozofija: Kratochvil: Přebledné dějiny filosofie (A. Ušeničnik)	314
Verstvo: M. Opeka: O ljubezni (A. Medved)	315
Pravo: Sl. Jovanović: Upravno pravo kralj. SHS. (V. Korošec)	316
Vzgojeslovje: Orlovstvo (F. S. F.)	322
Slovstvo: P. Exp. Schmidt: Faust (Pregelj)	324
Kulturne beležke: Krekovo pismo o avstr. škofih (J. Dolenc)	325
Almanach catholique za 1924	326
Iz revij l. 1924 (Frst.)	327

Darovi za Kosovo Gradivo.

1. Ljudska posojilnica v Celju 1000 Din. — 2. Centralna banka v Zagrebu (Maribor) 500 Din. — 3. Hotelska družba Celje 500 Din. — 4. Kemična tovarna, Moste, 30 Din. — 5. Inž. Rud. Pečlin, Maribor, 200 Din. — 6. Prosvetni oddelek za Slovenijo 995 Din. — 7. Posojilnica v Mariboru 500 Din. — 8. Mestna občina Celje 500 Din. — 9. Spodnještaj. ljudska posojilnica, Maribor, 500 Din. — 10. Občina Trbovlje 5000 Din. — 11. Občina Maribor 5000 Din. — 12. Kreditni zavod za trg. in industr., Ljubljana, 1000 Din. — 13. Zadrúžna in gospodarska zveza v Ljubljani 1000 Din. — 14. Neimenovan 1000 Din. — 15. Zadrúžna gospodarska banka, Ljubljana, 1000 Din. — **Skupno 18.720 Din.**

Prerod človeštva in slovanstvo.

Nekaj misli o razvoju naše kulture.

Dr. Jos. Jeraj — Maribor.

Vsestranski tehnični napredek 19. stoletja je povzročil, da je človeštvo verovalo v vsezmagujočo moč mehaničnega intelektualizma. Ta materialistična miselnost je morala doživeti v svetovni vojski poraz. Prišlo je veliko iztreznjenje, katerega nujna posledica je bila, da se je začel človek zopet zavedati svojega božanskega značaja, da je »otrok božji« in ne samo otrok tega materialnega sveta. Povsod smo danes začeli boj z materijo, da uničimo moloha, ki nam ubija duše.¹

Na političnem polju se poudarjajo pravice človeške osebnosti in organičnih edinic, ki tvorijo človeško družbo (družina, občina, narod), na gospodarskem polju se naglaša, da človeška osebnost ni sredstvo, temveč cilj vsega gospodarstva, v lepi literaturi prevladuje idealizem, romantika, v umetnosti se izraža borba duha s snovjo v ekspresionizmu. Povsod se opaža podvig iz naturalizma v duševnost. Obnavlja se v filozofiji idealistična struja Platonova, idealistični realizem Aristotelov, Avguštinov nauk o gledanju idej, Tomaževa filozofija o notranjem redu in Duns Skotova o primatu individua; z vsemi sredstvi se skuša predvsem filozofijo izkoptati iz oklepov materializma in iščejo se dokazi za premoč duševnosti nad snovnim elementom. Omenimo na tem mestu Bergsonovo intuicijo, Hus-

¹ V dneh 9. in 10. ter 23. in 24. avg. se bo zbrala na mladinskih dnevih v Mariboru mladina moškega in ženskega spola s Štajerskega, Koroškega in iz Prekmurja, da si sestavi nov program za svoje kulturno udejstvovanje, ki naj bi najbolje odgovarjalo novim razmeram, v katerih živimo. Mladinski dnevi bodo naslonili svoje delo na smernice V. kat. shoda v Ljubljani 1923 in si prizadevali, jih izpopolniti in nadaljevati.

serla, Maksa Schelerja² in vso fenomenologično filozofijo, ki si prizadeva graditi solidne temelje duševnosti, da ne govorimo o sijajnem delu katoliških znanstvenikov v novoskolastiki.

Vse kaže, da sili naša doba naprej, da hoče prebiti dosedanji kulturni obroč in ustvariti nekaj novega. To gibanje je vesplošno, polašča se vsega človeštva in vseh narodov, ker gré za ustvaritev nove občestvene kulture. Vprašanje je, kako bo mogoče človeštvu udejestviti ta svoj veliki cilj in kakšne naloge ima pri njem posebno slovenski narod ter njegova mladina.

Človeštvo je v vednem gibanju kvišku. Njegov božanski nemir po vedno večji popolnosti izraža tako lepo Kant, ko pravi, da je cilj človeštva »neskončnost«. To neskončno hrepenenje po Lepoti in Resnici se je prvič udejestilo v helenizmu na solčnih grških tleh, ki so rodile Fidijs, Platona. Toda helenska kultura je ugasnila, ker je imela vendarle premalo »neskončnega« in preveč človeškega. Prepojitev človeka z božjim duhom se je izvršila po Kristusu, učlovečenem Bogu Sinu. S spojitvijo takratnega kulturnega življenja s krščanstvom je nastala srednjeveška krščanska kultura, ki je dosegla svoj višek v univerzalni monarhiji rimsko-nemškega cesarstva, v gotiki, romantiki in mistiki sv. Frančiška Asiškega in Bernarda. V smeri tega srednjeveškega krščanstva bi moral iti razvoj naprej in ustvarilo bi se že na tem svetu kraljestvo božje, Razum, volja in srce bi našli uteho in zadovoljstvo.

Ob koncu srednjega in ob začetku novega veka pa so se pojavila gibanja, ki so prekinila oziroma začela ogrožati prešinjane in spojitev svetne kulture z božjimi silami krščanstva ter srečo človeštva.

Reformacija protestantizma je skušala nadomestiti cerkev in njeno božjo avtoriteto z individualno pametjo.³ Razdrila je tako enotno katoliško občestvo in prinesla razdor in sektantstvo v družbo. Nastali so po vrsti pokreti, ki so poskušali nadomestiti cerkev.

² Max Scheler, *Schriften zur Soziologie u. Weltanschauungslehre*. II. B. Nation u. Weltanschauung. Leipzig 1923.

³ Krus, *Pädagogische Grundfragen*, Innsbruck 1911. Str. 21 sq.

Poganski humanizem in renesansa nista mogla nadomestiti krščanstva, ravnotako tudi ne vsestranski tehnični napredek, ki se je začel v novem veku. Študij narave, človeškega telesa, psihologije je izboljšal materialne prilike, metode v telesnem in prometnem ter duševnem delu in vzbudil neomajno vero v razum in napredek. Racionalizem je postal življenjski nazor mas v 17. in 18. stoletju. Celotni naravni in zgodovinski razvoj si razlaga na racionalistično-mehanični način: jezik, vera, pravo, države so izmišljena od računajočega razuma in po njem ustvarjena. Tudi dela lepe umetnosti izhajajo iz razumnega preudarka o smotrih in ciljih. S teorijo se ujema tudi praksa: na mnogih vseučiliščih učijo od države nastavljeni profesorji pesništvo, stavbarstvo, slikarstvo, s tem da postavljajo nova pravila umetnosti, razkazujejo material in sredstva obdelovanja in svoje učence vadijo v umetnostnih sredstvih.

Sledeča doba se je na vseh poljih uprla mehaničnemu naziranjju o svetu. Mrzla preračunljivost racionalizma je povzročila tudi pri brezvercih s čisto naravnega stališča reakcijo. Rousseau je izrazil sovražnik intelektualizma. Z glasnim protestom čutečega srca se obrača proti vsej novodobni kulturi, proti samovladi računajočega in preudarjajočega razuma, ki je kulminirala v prosvitljeni dobi, ki pa še tudi danes prevladuje. Ves svet hoče spraviti v svoje vnaprej koncipirane šablone in formule. Razum, človekova najvišja moč, vodi preko znanosti do filozofije in prosvete; tako hoče izboljšati človekovo voljo, ustvariti kulturo in srečo. Proti tem nazorom strastno ugovarja Rousseau in kliče: *Naravno stanje*, kjer človek ni nič vedel o kulturi in živel le po nazorih in čuvstvih, je bilo srečnejše kot sedanja kultura.

Herder, Goethe, Lessing in Winckelmann, klasicizem in romantika, se ujemajo v temeljnih mislih, da kategorije smotrno udejejujčega se razuma nikakor ne morejo vsega življenja zajeti. Niti Boga, niti narave, niti ustvarjajočega človeškega duha si ne moremo predstavljati po modelu računajočega, načrte izvršujočega mehanika. *Organična rast in postajanje*, razvoj od znotraj, to je kategorija, ki nam razlaga zgodovinski razvoj in ves veliki božji svet. Isto velja tudi o

umetnosti; prava dela umetnosti se ne naredijo, temveč genij jih takorekoč spočne in rodi, kar se na rokodelski način napravi, navadno tudi ne prekaša rokodelstva.

Klasicizem in romantika nastopata z vso odločnostjo proti utilitarizmu. Ne to, kar je koristno, je najvišje, temveč to, kar je samoposebi vzvišeno, prosto udejstvovanje človeških moči v filozofiji, umetnosti, poeziji, veri.

Pa tudi ta ideal klasicizma in humanitete se ni mogel praktično uveljaviti. Starim Grkom je bilo možno služiti brezdelici in umetnosti, ker so imeli sužnje, ki so zanje delali. Današnji človek pa je navezan na delo svojih rok in suženjstvo je kot nemoralno že davno odpravljeno.

Tudi je vprašanje, ali more današnji človek delo in plemeniti počitek med seboj združiti. Trajno zaposlenje z materialnimi stvarmi in enostransko zanimanje duše samo za tehniko in gospodarstvo povzroča nehote z notranjo nujnostjo materialistično mišljenje. Tudi je velikanska nevarnost, da novodobni človek, ki nima nobene prave kulturne tradicije, kaj lahko zamenja zunanje dobrine civilizacije; posest, moč in uživanje za pravo kulturo. Kulture kot nekaj notranjega, kot najbolj plemenitega v človeštvu, tudi ne moremo posredovati z znanjem. Moremo jo kvečjemu vzbuditi, negovati v duševnem človeku, ni nobeno masno blago, senzacija. O njej veljajo besede: »Duh veje, kjer hoče.« Tako more veljati humanistični ideal le za posameznike, pa še tistih ne more popolnoma osrečiti, ker ne zadovolji božanskih potreb duše, ostajajoč z vsemi svojimi prizadevanji v ozkih mejah tega pozemeljskega življenja.

Kar se ni klasičnemu idealu posrečilo, je poskusila romantika, ki se je naslonila na srednji vek. Pa zdi se, da je romantika propadla tudi radi nejasnosti in razoranosti svojih glavnih zastopnikov (Fichte, Schelling, Hegel), ki so se zgubili v panteističnih fantazijah. Pravi duh srednjega veka, iz katerega je nastala pravljica o Gralu, Heliand, gotične cerkve in mestne hiše, je ostal romantikom nepoznan. Kajti temu duhu se človek ne more približati s posnemanjem, najmanj pa z učenostjo. Zato je bila tudi romantika nezmožna, sodobni položaj duševno pojmovati in izraziti v kakem veličastnem gibanju. Celotna njena mi-

stika ni bila naravna, kakor je n. pr. mistika sv. Frančiška ali Ekeharda ali Seuseja, temveč ponarejena in pobarvana s sladobo rokokoja. Tako smo prišli do spoznanja, da se tudi prava romantika ne dá napraviti in da niso niti učenjaki niti estikiti, ki nam bodo dali nekaj novega in boljšega.

Iz navedenih poizkusov, ki je ž njimi človeštvo želelo ustvariti novo veliko duševno kulturo, sprevidimo, da nam je treba drugačnih sredstev, ako hočemo sploh kaj doseči. Preroditev človeštva ne izhaja iz znanstvenikov, temveč iz globljih iracionalnih virov doživljanja novega duševnega življenja, ki jih nudi edino le vera. Zato je obnoveitev verskega življenja edino sredstvo za obnoveitev modernega človeštva. Treba je velike sprave moderne laizirane kulture z Bogom, nje prešinjena z božjimi principi in šele s tem bo dana podlaga za uresničenje nove moderne duševne kulture, ki bo podobna tisti, ki je bila v srednjem veku za časa Frančiška Asiškega.

Zato gre kakor velik val versko-obnovitveno gibanje po vsem svetu; v človeštvo je prišel neki čudoviti nemir, ki ga v masah žene k Bogu in k veri. Kar je še posebno pomenljivo, je to, da je vprav mladina v prvih vrstah tega gibanja. Ali ni to znamenje, da započenja nova doba, da se bo človeštvo po 400letnem odtujenju od Boga povrnilo k Bogu in svojo visoko formalno umstveno in tehnično kulturo izpopolnilo s srčno kulturo krščanstva? Veliki, nedogledno važni časi so pred nami. Od načina, kako bomo znali izrabiti te božje sile, ki so se zbudile v človeštvu, bo zavisna bodočnost celih stoletij. Zato je potrebno, da vsi narodi, povsebnost pa še mi Slovenci, poskrbimo, da se bodo te sile usmerile v pravo smer, da ne bodo ostale samo idealno čuvstveno doživljanje, temveč kri in meso s tem, da bodo prešinile vse politično, gospodarsko, prosvetno in umetnostno življenje.

A na nobenem polju ni treba tolike pozornosti in previdnosti, kakor ravno pri tako važnem gibanju, kakor je versko. Versko gibanje je centralnega pomena; če ga prav pojmuje, bomo rešili vse najtežje socialne probleme modernega človeka o individuu in družbi, avtoriteti in svobodi, pravičnosti in ljubezni. Koliko verskih sil je bilo po nepotrebnem izrabljenih (n. pr. v pietizmu), ker se niso zaobrile v

pravo smer. V današnjih časih verske razdrapanosti je to še tem bolj potrebno.

V vsakem živem verskem gibanju delujeta dva principa: »duh in moč« ter nagon k »obrazbi in obliki«. »Duh brez oblike je slep«, »oblika brez duha pa je prazna«. Kako lahko se zgodi, da obtiči liturgično gibanje v golih zunanjo-stih, okostenelih oblikah brez živega notranjega verskega življenja (mislimo le na okostenelo oficielno pravoslavlje!). Na drugi strani pa je tudi možno, da se versko gibanje brez zunanjih oblik in trdne cerkvene organizacije izživi v individualnem čuvstvovanju posameznih duš in da ne pride do nobenega zunanjšega izraza. Ideal je v ravnotežju obeh činiteljev, ki se tako sijajno izraža v srednjeveški visoki gotiki. Duh in oblika se zbirata v harmonijo.

Prav posebno velja to nam Slovanom, ki imamo že nekak naravni nagon k notranjosti in že a priori odbijamo obliko, kakor da bi bila to neka zunanost, — da ne zaide pri nas to gibanje v kako mistično fantaziranje. Na tej borbi proti zunanji obliki trpi najbolj velikanski ruski narod, ki nikakor ne more premagati kaosa in sprejeti kake solidne zunanje oblike. Skoraj vsi njegovi veliki misleci (Tolstoj, Dostojevskij, Gorkij, Gogolj i. dr.) poudarjajo le enostransko ponotrovanje, ne priznavajoč nobene oblike. Slovenci, ki smo rastli pod vplivom rimsko-nemške zapadne kulture, to krizo med tema principoma sicer manj čutimo, vendar pa smo jo že tudi v zgodovini doživljali (Trubar in naša reformacija).

Vsak pravi verski napredek nujno predpostavlja spoznanje, da je vsako versko-kulturno udejstvovanje mogoče le v veliki zajednici katoliške univerzalne cerkve. Vera je le toliko v resnici notranja, v kolikor se tudi na zunaj v cerkvenem življenju izživlja s tem, da svet premaguje, v pogojnem državnem, gospodarskem in umetnostnem življenju svoje brezpogojne vrednote uresničuje v vidni krščanski kulturi. Zato energično izključujemo vsak racionalizem, ki bi učil, da ima razum edino besedo v vprašanih resnici, — subjektivizem, ki misli, da se pobožnost pojavlja daleč proč od življenja v skritih globinah duše kot privatni doživljaj, individualizem, ki misli, da le po-

sameznik in »njegov« Bog edina brez drugih o tem odločujeta, kaj je vera.

Vera je sicer stvar vsakega posameznika, ker se predvsem obrača na individuum, a danes po skoraj 13stoletni katoliški narodni tradiciji je nam Slovencem še posebna narodna zadeva, ki spada k našemu bistvu. Zato je za nas Slovence poživljanje krščanstva izven katoličanstva, kakor bi to hoteli naši oficijelni pravoslavni in liberalni katoliški krogi, nonsens.

Nasprotno, vprav ta zopetni pojav smisla za cerkveno organizacijo, ki se kaže v evangeljski visoki cerkvi in celo pri Judih v njihovem liturgičnem gibanju, dokazuje, da je rešitev tega vprašanja mogoča le v eni vseobčni univerzalni cerkvi. Odtod prihaja tudi dejstvo, da je vprašanje cerkvene organizacije danes na dnevnem redu. Vsi največji misleci se pečajo z njim; začeli so ga Rusi (Tolstoj, Dostojevskij, Solovjov, slavjanofili i. dr.). Je nekaj posebnega, da so bili Slovani prvi, za njimi prihajajo Nemci, v drugi vrsti Angleži, Francozi i. dr. Čudovito se poživlja zopet pri vseh narodih smisel za tisto veliko mater-cerkve, ki je v srednjem veku objemala vse narode v svojem naročju.

Sporodno z versko renesanso pa moramo izvesti tudi kulturno renesanso slovenskega naroda. Moč naše vere se mora pokazati v obnovljenem in preobraženem narodnem, družinskem in socialnem življenju. Vse življenje v naravnih zajednicah družine, države in naroda se mora izživljati po univerzalnih merilih katoličanstva.

Ako poudarjamo narodno samobitnost, nočemo narodnosti s tem proglasiti za absolutni samonamen, temveč narodna svojstvenost nam je podlaga, ki na njej hočemo sprejemati vase občečlovečanske vrednote splošne kulture. Nam niso ideal slavjanofili (Venetčinov, Pogodin, Kirjejevskij, K. Aksakov), ki so se zakrknjeno omejevali le na lastni narod in odklanjali nasproti zapadniški ruski struji vsak zunanji vpliv. V napačnem gojenju narodnega samobitstva so zašli tako daleč, da so odklanjali vse Petrove reforme in birokracijo, oboževali rusko patriarhalnost, konservativnost, povzdigovati »zemskij sobor«, »občino«, »mir«.

»artel« (zadrugo) in končno tudi pravoslavje kot panacejo ne samo za Rusijo, ampak za ves svet (slavjanofilski mesijanizem).

Mi smo prepričani, da ima vsak narod v določenem smislu lastno idejo — to je nekdanj trdil početnik nemške panteistične romantike, Hegel —, ki jo udejestvuje v razvoju svoje zgodovine, in da je kot tak narod poslanec božji in vršitelj Stvarnikove volje. Zato le tisti narod prav napreduje, ki gradi na svoji preteklosti in iz nje črpa pobude za razvoj. Vendar pa ne smemo pozabiti, da je narodnost kljub temu nekaj relativnega, pogojnega, zato ji more le tisti dati pravi pravec, ki išče zanjo sprave z absolutnostjo, univerzalnostjo.

Usmeriti moramo razvoj narodnosti po verstvu, a ne po enostransko čuvstvenem verstvu brez zunanje konkretne oblike, kakor so si ga zamislili slavjanofili (tipična slovanska slabost!), temveč po verstvu, ki praktično, v konkretnem univerzalnem cerkvenem organizmu, preobraža človeško življenje, kakor sta si to tako sijajno zamislila druga dva bolj solidna ruska misleca V. Solovjev in Čaadajev.

Nasproti panteistični nemški romantiki Fichteja, Schellinga, Hegela, ki so tako sanjarili o mističnem poslanstvu naroda in zanesli popolnoma zmedene pojme tudi v slovansko narodnostno gibanje, bomo poudarjali načela restavratorske verske romantike, ki je po francoski revoluciji nastopila pod vodstvom Chateaubrianda, De Maistra, de Bonalda, Görresa, Müllerja, in poudarjala nadvlado verstva v vsem kulturnem udejstvovanju. Če se tej romantiki ni posrečilo ustvariti nove kulture, je morda to vzrok, da ni dovolj globoko zajela in da je premalo stopila v duševni stik s srednjeveško romantiko ter ostala preveč na površju. Da se tudi sedanjemu gibanju ne bo isto pripetilo, je treba, da postavimo verski prerod z liturgičnim, monastičnim in evharističnim gibanjem na prvo mesto in letemu podredimo narodnostno gibanje.

Če prav presojamo verstvo in narodnost kot glavna činitelja preroda človeštva, se ni treba bati med njima nobenega nasprotja. Masaryk misli, da tako nasprotje med njima obstaja (Masaryk, Russland u. Europa). Verski univerzalizem

katoličanstva in organična narodnost drug drugega izpopolnujeta. Tu velja staro načelo srednjeveške skolastike: Gratia supponit naturam, ako prav organično pojmujeemo narodnost, bomo spoznali, da se njeni interesi popolnoma skladajo z verstvom, da ni brez katoličanstva prave, plemenite narodnosti.

Od pravilne sinteze med verstvom in narodnostjo bo zavisna bodočnost človeštva, bodočnost tudi slovanstva in slovenstva. Naša stara napaka je, da ne moremo najti sinteze med ekstremi. Za to slabost bolehajo Poljska, Ruska in tudi Jugoslavija. Skrajni čas je, da sprejmemo v svojo slovansko čuvstveno duševno globokost nekaj zapadne ratio. S tem nikakor nočemo trditi, da bi morali sami sebi nezvesti postati in zanemarjati čuvstveno-duševno stran naše slovanske kulture.

Ravno Angleži, Francozi in Amerikanci, čeprav so bili zmagovalci, so vsled svoje enostranske racionalistično-mehanistične kulture danes zaostali, da ne moremo pri njih iskati kali za novo dobo. Drugi vzrok, da se Francozi in Angleži še tako malo udeležujejo prerojevalnega gibanja, je ta, da so vprav oni duševni očetje demokratizma, ki se je popolnoma izpačil v racionalistični mehanizem, ki je v tej obliki, kakor je danes, napredku skoraj še bolj nevaren, kakor je bil absolutizem prosvetljene dobe.

Ta zapadni racionalistični demokratizem bomo morali premagati ravno Slovani s svojim bogatim duševnim življenjem. Rusi bijejo z njim velik boj za novo obliko družbe, ki se je pa zaenkrat izpridil v boljševizem. Katoliški socialni pokret je pri nas praktični sad tega gibanja. Zasnoval si je široki samoupravni sistem po občinah in stanovih in razvil kat. versko-kulturni program. To je kulturni in gospodarski red bodočnosti, ki odgovarja popolnoma velikim duševnim idealom pravičnosti in ljubezni. Ne bo še morda zmagal danes ali jutri, — veliki preobrati se počasi razvijajo, — a prvi pogoji so dani. Treba bo samo ves naš pokret še bolj poglobiti s študijem kulture in socialnega gospodarstva v najidealnejši dobi srednjega veka. Marsikatero spodbudo, posebno na polju stanovske kulture, bomo lahko dobili od tam.

Ni malo Slovencem v čast, da je utiral pri nas dr. Krek že praktično novodobne socialne ideje ljubezni, medtem ko so jih Rusi še samo teoretično razglabljali. Slovenci smo si pod dolgoletno energično vzgojo katoličanstva pridobili poleg Čehov menda med vsemi Slovani največ praktičnih zmožnosti in realističnega duha. Treba je samo, da to delo v smislu visokih načrtov dr. Kreka nadaljujemo in še izpopolnimo.

Največja umetnost življenja je, da se idealizem in realizem združujeta v harmonično celoto. Slovani veljamo v svetovni zgodovini dostikrat za inferiorne, ker se nam očita, da ne moremo najti te harmonične srednje črte. Vzrok za to dejstvo je ravno okoliščina, da je pri Slovanih čustveno-duševna stran tako močno razvita. To ne pomeni naše inferiornosti, temveč plemenitost slovanske rase. Kakor idejne vrednote visoko nadkriljujejo snovne vrednote in kakor je čisto jasno dejstvo, da mora imeti srčna, ne snovna, kultura prednost v bodoči svetovni kulturi, tako je tudi jasno, da smo Slovani poklicani od Boga samega, da nesemo v to bodočo kulturo bogate vrednote svojih duš.

Zato se nikakor ne smemo kot nositelji teh velikih kulturotvornih vrednot na zunaj obdati s plotom, temveč v zavesti, da ima vsak narod prednosti in slabosti, bomo sprejemali realizem od zapadnih narodov v svojo duševnost. Naša sveta dolžnost pa je, da se pri tem vedno zavedamo, da morajo ohraniti slovanske ideje ljubezni principat, otresti se moramo enkrat za vselej suženjskega oboževanja tujstva, ki je posebno nam Slovencem prešlo noter do kosti. Le tisti narodi napredujejo, ki se zavedajo svojih vrednot, ker le potem jih morejo dosledno uveljavljati. Žal, da smo bili mi Slovani doslej več ali manj nezavestni nositelji teh duhovnih vrednot, namesto da bi jih bili zavestno na zunaj udeleževali in po njih preobražali celotno tostransko življenje.

Zato je potrebno, da pokaže predvsem slovenska mladina v ljubezni do Boga in do bližnjega svoje veliko, pristno slovansko srce. Napraviti mora sistematičen program, kako usmeriti vse sile našega naroda

v smeri preroditve našega celotnega narodnega življenja, v smislu velikih naših slovanskih preroditeljev Komenskega, Slomška in Kreka. Vsi ti so bili prepričani, da mora vsak prerod človeštva temeljiti v veri v Boga. Zato moramo najbolj pretresati vprašanje, kako naj vera prekvasi posamezne panoge našega narodnega življenja na prosvetnem, umetnostnem in socialnem polju v smislu zahtev, kakor jih stavi na nas 20. stoletje, v katerem živimo.

Če hočemo ustvariti novo poglobljeno duševno kulturo, moramo iskati najprvo novo veliko sintezo sedanje brezbožne civilizacije z vero. Svetna kultura, ki se je odtujila veri, mora zopet najti pot nazaj k njej, ki ji edina more dati rešitev in uteho v času, ko so vse javne in družabne razmere razorane. Tako se bo v našem času na novo uresničila prastara resnica: iz verstva sta kultura in filozofija izšli, v verstvo se vračata.

Ruski boljševizem.

Prof. L. E. — Ljubljana.

Č. Šolski sistem v Rusiji.

16. — Prezident češkoslovaške republike Masaryk je rekel škotskemu profesorju Sarolea, ko ga je obiskal lansko leto pred svojim potovanjem v Rusijo: »Predvsem proučujte natančno sovjetske šole; v njih tiči tajnost ruskega problema.«

Sarolea opisuje svoje vtise o ruski šoli³² približno tako-le:

Boljševiki so imeli velikopotezne šolske načrte. Uvedli so takoj nov sistem enotne proletarske šole. Šolski pouk naj bi bil za fante in dekleta splošno obvezen v enotno organizirani petletni skupni šoli, ki bodi pripravnica za obisk ljudskih vseučilišč. Ves narod naj bi pohajal vseučilišča, da bi se na tak način ustvaril superiorni tip človečanstva. Boljševiki so napovedali vojsko analfabetizmu in so ga hoteli likvidirati. Opravičeno so v tem oziru obdolževali prejšnji sistem carske Rusije.

Toda boljševiki so doživeli popoln fiasko. Dejstvo je, da je danes, po petletnem boljševiškem režimu, v Rusiji manj šol

³² The Scotsman, 10 Nov, 12 Nov, 1923.

kot pred vojno. Na tisoče učiteljev in profesorjev je bilo umorjenih ali izgnanih ali so umrli od lakote, šolska poslopja razpadajo, ker se ne popravljajo, v zadnjih letih otroci niso hodili v šolo, ker so umirali od gladu ali niso imeli obleke; če pa so hodili v šolo, so se tresli od mraza, ker se šole niso kurile. Težko je polniti glavo z znanjem, ako je želodec prazen in se vsi udje tresejo od mraza. Posebno katastrofalno je pomanjkanje šolskih knjig. Tako je v neki šoli v Moskvi edini učitelj imel knjigo, ker so vprav knjige redke in drage. Tudi zaničuje vlada prejšnje knjige kot izrodek buržuazije ter skuša izdajati nove knjige, pisane v smislu komunizma in materialističnega pojmovanja zgodovine. Otroci se ne bodo več ukvarjali z zgodovinskimi letnicami in z imeni, ampak razni umetni diagrami iz ekonomske statistike preteklosti naj jim pojasnjujejo razvoj zgodovine kot nujno posledico gospodarskih razmer.³³

Glasilu komunistične stranke »Pravda« priznava, da obiskuje v Moskvi samo 25% otrok šolo, in Zelikson, ki je na visokem mestu v boljševiškem naučnem uradu, priznava, da se večina šoloobveznih otrok odteguje vsaki kontroli in se potika raje po ulicah, kot da bi hodila v šolo.

Urejen šolski sistem mora najprej skrbeti za univerze, kjer naj se vzgajajo šolniki. Sovjetska Rusija šteje na papirju 177 višjih šol ali univerz; te univerze so odprte vsem ljudskim, posebno delavskim slojem (inteligentú n. pr., ki ne dela z rokami, je težje priti na univerzo, kakor velblodu skozi šivan-kino uho). Na teh takozvanih univerzah manjka predvsem zadostno število kvalificiranih profesorjev. Veliko število prejšnjih profesorjev je bilo pomorjenih, na stotine pa jih je zbežalo v tujino. Profesorji strokovnjaki bi v Rusiji tudi ne vedeli kaj poučevati; sedanje univerze so kvečjemu neka vrsta strokovnih šol za površno izobrazbo kemikov in inženerjev. Prejšnji predmeti so eliminirani, tako n. pr. klasični jeziki. Boljševiki ne rabijo klasične izobrazbe. Čemu naj dalje služi pravna fakulteta v deželi, kjer je vse prejšnje pravo odpravljeno? Ali teološka in filozofska fakulteta, kjer je ateizem oficialna vera in je vsa filozofija perhorecirana, ker govori o idejah, ne pa o materiji?

³³ Sarolea, l. c.

Načela šolske vzgoje.

17. — Profesor Sarolea je imel priliko obiskati v Moskvi nekatere takozvane »vzorne šole«. Organizirane so bile na sledečih temeljih:

a) **Neomejena svoboda.** — Dočim so živeli stariši pod despotizmom boljševiške vlade, so otroci uživali anarhično svobodo. Predpoldne se je vršil dveurni pouk in potem je bil triurni svobodni čas, popoldne delo v delavnici in če mogoče tudi še delo v kaki bližnji tovarni. Vsaka šola je sovjetska republika en miniature. Otroci in učitelji so imeli vedno shode in debate in na teh shodih se je sklepalo o vseh šolskih zadevah, tako n. pr. o kazni za razne šolske delikte itd. Predvsem pa je šola vadnica za bodoče komuniste. Sovjetska Rusija podrejuje vso vzgojo političnim namenom in politične diskusije so najbolj priljubljen predmet šolarskih debat. Dočim je pri nas šolstvo namenjeno pridobivanju znanja in utrditvi pravega značaja, je to v Rusiji očitvidno popolnoma postranska stvar.

b) **Brezverstvo.** — Krščanska vera je iz sovjetskih šol strogo izključena. V vseh šolah, ki jih je obiskal prof. Sarolea, so učitelji posebno poudarjali, da so vsi učenci deklarirani brezverci. V vsaki šoli je med učenci poseben sovjetski ali komunistični klub, ki igra vlogo špijona in agitatorja za komunizem, in vsi člani tega kluba se morajo najprej slovesno odpovedati krščanstvu. Ena glavna točka šolskega pouka je nauk, da ni Boga. Da se to otrokom nazorno dokaže, pustijo učitelji otroke najprej prositi Boga za bonbone, in ko jih ne dobijo, prosijo sovjetsko vlado in učitelj jim potem razdeli bonbone v imenu vlade.

Šolski zakon z dne 3. januarja 1922 se glasi:

Vsem vzgojiteljem, učiteljem in šolskim slugam na vseh zavodih in sirotišnicah se naznanja, da oni, ki bi se drznil otrokom govoriti o češčenju Boga, o cerkvenih slovesnostih ali jih celo peljati v cerkev, ne zgubi samo svoje službe, ampak bo kaznovan s strogim zaporom.

c) **Svobodna morala.** — V sovjetskih šolah se vzgajajo fantje in dekleta skupaj in učitelji jim pustè popolno svobodo v občevanju. Na vprašanje prof. Sarolea, kaj storijo z mladino, ki se ne vede dostojno ali se zaljubi, mu je odgovoril

šolski vodja: Mi ne nasprotujemo, dokler je ljubimska afera odkrita in lojalna. Pa take stvari se dogajajo le redko... spolni nagon je požlahtnjen po socialnem in političnem instinktu... Toda nekaj dni pozneje je Sarolea zvedel, da je prišlo tekom 18 mesecev v neko bolnišnico na porodniški oddelek nad sto deklet iz bližnjih šol...

č) Komunistična načela. — Vlada si hoče zagurati šolo, ker ve, da je bodočnost sovjetske vlade od nje odvisna. Vsled tega podira vse temelje dosedanjega šolstva ter hoče zidati novo komunistično kulturo. Stare knjige morajo izginiti, in zlasti za teoretične vede kakor filozofijo, zgodovino, pravo, pedagogiko se morajo sestaviti nove knjige. Ker je pa to nemogoče v tako kratkem času, je posledica ta, da se gojijo samo praktične stroke kot tehnika, naravoslovje, medicina in da duševno življenje propada od dne do dne.

Rusko šolstvo ni v stanu vzgojiti v resnici izobraženega kulturnega človeka, ker vzgaja z ozkega, enostranskega vidika komunizma in ker namenoma izločuje velike pridobitve splošne človeške kulture. Sedanji ideal ruske vzgoje je izšolati funkcionarje, agente komunistične stranke, ne pa dati mlademu naraščaju splošno znanstveno široko obzorje. Enostranost in omejenost boljševikov glede šolstva se kaže v tem, da se inteligenci, ki ni izrazito boljševiška, brani dostop do višjega šolstva. Dr. Otto Hoetsch je bil priča, kako se je na moskovski univerzi vršila taka »pereregistracija«, vsled katere so bili izgnani sredi študija neboljševiški dijaki. Isto velja tudi za univerzitetne profesorje, ki trepetajo in se bojijo, da bi jih takozvana »čiščka« (čiščenje) zadela in bi se morali umakniti marksističnim profesorjem.

Šolska statistika.

Leta 1919/20 je bilo v Rusiji višjih šol 177; srednjih šol 4000 ($\frac{1}{2}$ milijona dijakov); ljudskih šol ? (6 milijonov otrok); profesionalnih šol 1400; dečjih domov 3000; delavskih univerz 80.

L. 1922 v aprilu: ljudskih šol 68.000 s 5 milijoni učencev; v oktobru: ljudskih šol 55.000 s 4 milijoni učencev.³⁴

³⁴ Stanje v Rusiji v početku 1924, p. 4, in Die katholischen Missionen 1923/24, p. 53.

To bi odgovarjalo približno prebivalstvu 20 do 25 milijonov. Vsa šolska mizerija se zrcali iz šolskega budžeta za l. 1922, ki znaša celih 22 milijonov zlatih rubljev, dočim je izdala Rusija pred vojno l. 1913 400 milijonov rubljev za šolstvo.

Sovjetska vlada je nadalje otvorila mnogo tečajev za delavce. Tako so šteli v oktobru 1922 927 tečajev z 52.000 slušatelji; to število se je sedaj znižalo na 246 tečajev s 14.000 slušatelji. Od prvotnih 28.000 čitalnic jih je ostalo samo 3000.

D. Verska politika sovjetov.

a) Sovjeti in pravoslavna cerkev.

18. — Čičerin je poudarjal na genovski konferenci z emfazo, da vlada v Rusiji popolna verska svoboda. Navajal je kot dokaz za svojo trditev dekret sovjetske vlade z dne 23. januarja 1918, ki izreka enakost vseh ver in naglašja »celo pravico do brezverstva«.

Toda praksa je drugačna. Lenin je bil fanatičen ateist, ki je smatral za dolžnost komunistov izkoreniniti vero v Boga in ugasiti vso luč z nebes. Boljševizem, ki pridiguje razredni boj in sovražstvo, ki gazi vse, kar le količkaj spominja na krščanstvo, hoče biti tudi v resnici kraljestvo antikristovo. Boljševizem se proglašja odkrito za sovražnika Jezusa Kristusa in ima v svojem programu uničenje vsake vere, zlasti pa krščanstva. Njegova posebnost je vprav v tem, da poudarja absolutno nezdržljivost krščanstva s komunizmom, in sovjetska Rusija je gotovo edina država v zgodovini, ki je proglasila za svoj program geslo: »Vera je opium, ki zastruplja ljudstvo«. Ta izrek je napisan na javnih prostorih v Rusiji, tako n. pr. z zlatimi črkami na magistratni hiši v Moskvi, ki stoji ravno nasproti svetišču pravoslavne cerkve v Moskvi, kapeli iverske Matere božje, h kateri tudi danes verniki romajo.³⁵

Stanovska dolžnost vsakega »tovariša« komunista je, da zasmehuje vsak verski simbol in da se javno proglasi za ateista.

Boljševiki so vedno ostreje nastopali proti cerkvi.³⁶ V januarju 1918 so najprej dekretirali ločitev cerkve od države in

³⁵ Sarolea, The Scotsman, 3. Nov. 1923.

³⁶ Katholische Missionen I. c.

šole. Cerkev ne sme prirejati javnih prireditev, prisega se odpravi, v šolah je verski pouk prepovedan, zbirke za cerkvene namene so nedopustne, cerkvi se odreče značaj pravne korporacije, njena lastnina se proglasi za državno last.

Dne 24. avgusta istega leta je odredila vlada, da preide lastnina cerkvenih občin v roke lokalnih sovjetov, ki odločajo, koliko se sme porabiti za božjo službo in koliko se konfiscira, matične knjige se pravitako izročijo sovjetom, javna božja služba je prepovedana, duhovna vzgojevališča se konfiscirajo. Samo v cerkvi je z ozirom na verno ljudstvo božja služba za enkrat še dopuščena.

Cirkular z dne 26. decembra 1921 predpisuje duhovnikom, da morajo predložiti svoje pridige v cenzuro lokalnim sovjetom, ki so navadno sestavljeni iz judov. Drug cirkular dovoljuje razporoko, ki se lahko izvrši s preprosto izjavo pred sovjetsko oblastjo; za sklepanje cerkvenega zakona je potrebna posebna sovjetska avtorizacija.

Glede uporabe cerkva je izdal naučni minister Lunačarski v decembru 1921 odlok, ki se glasi: »Cerkve se smejo porabiti za verske namene, morejo pa služiti tudi za druge potrebe: tečaje, konference, koncerte, predstave, projekcije, plesne prireditve, diskusije in shode. Cerkve se prepuste za božjo službo, ako komite najmanj dvajset oseb prevzame odgovornost, da se bodo pri božji službi spoštovali zakoni, sicer se cerkve priménijo drugim namenom in se ne morejo nikdar več porabiti za kult.«³⁷

Imena onih, ki podpišejo tako izjavo, služijo sovjetom, da se iznebijo najbolj gorečih kristjanov; zapirajo jih in obsojajo, tako da zmanjka končno dvajset potrebnih podpisov, in cerkev se vsled tega za zmeraj vzame bogoslužju »po prosti volji ljudstva«.

O pouku v šoli smo že govorili. Za zgled³⁸ naj služi izpoved očividca, ki je prisostoval sledečemu prizoru. V nekem velikem mestu ob Kavkazu je prišel v sirotišnico, kjer so se vzgajali otroci v vojni padlih častnikov, ko je bilo vprav tristo sirot v starosti od pet do šest let zbranih v jedilnici, neki sovjetski

³⁷ D'Herbigny, *La Tyrannie Soviétique et le Malheur Russe*. Paris 1923, p. 201 sq.

³⁸ D'Herbigny, *op. c.* p. 208.

komisar in je namesto molitve nagovoril otroke takole: »Mladi Rusi, doslej se vam je pravilo, da je Bog in da ga je treba moliti. To je laž. Boga ni. Slepabili so vas, da bi ostali pridni. Zdaj ste svobodni.« Potem se je obrnil k ravnatelju rekoč: »Vi boste ponovili iste besede vsak dan namesto vaše molitve. Ako bi to opustili, se spomnite, da so se ti otroci, potomci aristokratov, danes rešili smrti samo po milosti sovjetov. Vsakikrat, ko bi opustili mojo formulo, se vam bo vzelo deset otrok, katerih ne boste več videli.«

Na vseučiliščih je uspeh pri izpitih odvisen od tega, da je kandidat komunist in brezbožen.

Neki ruski Nemec³⁹ je hotel napraviti zadnji medicinski izpit o veliki noči 1922, da bi dobil doktorsko diplomo. Komisiji je predsedoval zastopnik Čeka, ki ga je takole izpraševal: »Ako bi vi prišli k bolnikom v kako vas in bi slučajno našli, da je popludstvo zbral, da moli za dež, kaj bi vi storili?« »Nič.« »Kako nič? Ali vaš znanstveni inštinkt ne protestira?« »Pa to me ne briga.« »Kako, vi še niste nikdar ljudstvu razlagali, da je vreme odvisno od naravnih zakonov in da ga vsi očenaši ne morejo spremeniti?« »Ne, jaz sem študiral.« »Čestitam, vi torej še niste razkrili nujnosti naravnih zakonov, to je vendar elementarno. Kako morete reči, da občudujete komunistična načela?« »Pa če me nihče ne vpraša, se vendar ne morem vmešavati v zadeve ljudi, ki niso niti moji klienti.« »In vi bi torej molčali pri takem praznoverju, vi bi niti ne napravili poročila na sovjetske oblasti?« »S kakšno pravico?« »Zadosti, vi ste odklonjeni.« — Napol glasno je pristavil predsednik: »Sumljiv, zelo nevaren, bržkone klerikalec. Odredite preiskavo in dajte ga zapreti.«

Razun z administrativnimi⁴⁰ odredbami so boljševiki skušali s pismeno in ustmeno propagando izruvatı vero iz ljudstva. Organizirali so delavce in dijake, da so o božičnih in velikonočnih praznikih po petrograjskih in moskovskih ulicah uprizarjali sakrilegične maškarade, ki naj bi posnemale in smešile cerkveno liturgijo teh dnij. Judi Iškarjotu so postavili v Moskvi spomenik z napisom: »Rdečemu predhodniku svetovnega pre-

³⁹ D'Herbigny, op. c. p. 208.

⁴⁰ Räterussland und das Christentum, Die kathol. Missionen, Dez. 1923. p. 51, sq.

obrata«. Še več! Boga samega izzivajo. V nekem oklicu se nahajajo sledeče besede: »Prišel je čas, da snamemo krono z nebes in da predložimo nebesom svoj račun.« V Moskvi se je vršil pod predsedstvom Trockega in Lunačarskega shod 500 komunistov, ki je vodil sodnijsko obravnavo proti Bogu samemu, pri kateri so se predložile tožbe in zasliševale priče.

V prvih letih je padlo 28 pravoslavnih škofov in 1200 duhovnikov kot žrtve boljševikov in še leta 1923 so poslali 400 duhovnikov v prognanstvo v Arhangelsk; vsi škofje razen osem in 300 duhovnikov so v ječah. Čeprav so sila, grožnja in ječa marsikaterega pravoslavnega svečenika uklonile, je vendar peklenska zloba boljševikov vzdramila in zbudila tudi v pravoslavni cerkvi mnogo junakov mučenikov.

Tihon, od leta 1918, prvi patriarh po dobi Petra Velikega, je eden izmed teh častitljivih junakov. Že leta 1918, je javno obsodil boljševiške krutosti in tedaj ga je rešilo ječe samo verno prebivalstvo Moskve. Ko je pa 16. febr. 1922 vlada pod pretvezo pomoči za iztradano ljudstvo odredila rekvizicijo cerkvenih dragocenosti, čeprav so verniki ponudili vsoto, ki bi odtehtala vrednost teh dragocenosti, je patriarh Tihon sicer odredil oddajo vseh predmetov, biserov, okraskov, dragocenih posod, ki se lahko pogrešajo, toda ustavil se je rekviziciji posod in predmetov, neobhodno potrebnih za liturgijo. Vsled tega ga je vlada zaprla v samostan Donskoj pri Moskvi ter patriarha prisilila, da se odpove patriarhatu. Po enoletni ječi ga je končno pripravila, da se je vdal sovjetski vladi in se nekako spravil z njo.

Pa sovjetska vlada se je poslužila še drugih podlih sredstev, da razkroji pravoslavno cerkev. Z intrigami, podkupovanjem, nasilstvi, se ji je posrečilo povzročiti v cerkvi sami, oziroma v hierarhiji, razkol in zasnovati boljševiško cerkev. Pridobila je 37 škofov, njim na čelu škof Antonin, ki so ustanovili takozvano živo cerkev. Ta živa cerkev je odstavila patriarha Tihona in Antonin se je dal intronizirati za metropolita v Moskvi. Izdal je oklic na ljudstvo, ki se začne: »Z božjo pomočjo obstoji v sovjetski Rusiji vlada kmetov in delavcev.« Toda že v treh mesecih (v juliju 1923) se je razdelila živa cerkev v razne sekte kakor zvezo prvotne apostolske cerkve, cerkev preroda, cerkev svobodnega dela itd. V oktobru 1922 so te

ločine napravile vendar nekak kompromis in si izvolile »vrhovni cerkveni svet«, ki je sklical v majniku 1923 vse-ruski cerkveni zbor.⁴¹ Na tem zboru so Tihona proglasili za izdajico in mu odvzeli duhovniško čast. Ta kongres je uvedel razne reforme, in sicer glede cerkvene ustave in hierarhije same. Odpravil je patriarhat, prepovedal je češčenje svetniških ostankov, dovolil je oženjenim popom priti do škofovske časti, škofom je dovolil se oženiti, dovolil je tudi popom udovcem drugi zakon, samostane je reformiral tako, da jih je prelevil v poljedelske družbe, končno je poslal udanostno izjavo boljševiški vladi, obolelega Lenina je hvalil kot cerkvi dragega in je odredil molitve za njegovo ozdravljenje.

Ako pregledamo uspehe te boljševiške kampanje proti cerkvi, lahko že danes trdimo, da je doživela boljševiška vlada v tem oziru fiasko. Živa cerkev je danes že umirajoča sekta in njeni pristaši so razvpiti kot izdajice in apostati od narodne cerkve. Rusija stoji v znamenju verskega preroda, kar je tembolj značilno, čim bolj je preganjana in tlačena od vlade. Ta verski preporod se ne da drugače razlagati kot vitalni pojav ruskega naroda, ki instinktivno čuti, da je cerkev edini temelj za boljšo bodočnost in osvoboditev od boljševiškega jarma. Da se vprav cerkev smatra za zibelko bodočega ruskega preroda, vidimo posebno iz tega, da se je ona »inteligencija«, ki je bila pred vojno agnostična ali naravnost cerkvi sovražna, postavila sedaj z vso vnemo na stran ruske cerkve.⁴²

Drugi simptom naraščajočega zanimanja za vero je to, da uživajo javne verske diskusije veliko simpatij. Prof. Sarolea je tekom enega tedna prisostoval trem takim verskim konferencam v veliki dvorani politehničnega muzeja v Moskvi. Čeprav je bila vstopnina posebno za ruske razmere zelo visoka, je bila dvorana prenapolnjena in na stotine ljudi ni dobilo prostora. Ti shodi so se začeli ob 3/4 9. uro in so trajali brez presledka do ene po polnoči. Debata je bila silno živahna in v navzočnosti sovjetske policije se je ogromna večina izrekala za narodno cerkev... Ko se je nekega dne Lvov, brat kneza Lvova, drznil govoriti v prilog sovjetske vlade, se je občinstvo tako razburilo, da je moral zbežati pred razjarjenim ljudstvom.

⁴¹ D'Herbigny, op. c. p. 160.

⁴² The Scotsman, 3. Nov. 1923.

Drug slučaj. V Moskvi je o veliki noči 1920 naučni minister Lunačarski nakopičil nešteto blasfemij proti krščanstvu in ob koncu zavpil: »Je kdo med Vami, ki bi dvomil o teh znanstvenih dokazih? Ni Boga, ni Kristusa, ni duše, ni vere, samo tvar je, ki se vedno spreminja! To je prava veda, vse drugo je popovsko šarlatanstvo!« Izmed množice se dvigne glas, bil je star pravoslavni pop, ki je hotel spregovoriti eno samo besedo. Stopil je na govorniški oder in počasi in slovesno rekel ljudstvu: »Bratje, Hristos vos — kres — e!« In vsa množica je zaklicala na ves glas: »V istini — vos — kres — e!«⁴³

Po petletnem preganjanju cerkve se lahko reče, da je boljševizem v tem boju duševnih sil podlegel. Ako boljševiki trdijo, da je cerkev protirevolucionalna sila, je to v gotovem pomenu res. Čeprav se drži cerkev popolnoma pasivno in se tudi krivičnim odredbam ne upira, kljub temu kot krščanska cerkev ne more priznati onega boljševizma, ki hoče vprav krščanstvo zatreti.

b) Preganjanje katoliške cerkve.⁴⁴

19. — Naravnost v sijaju mučeništva se je izkazala katoliška cerkev v Rusiji. Sicer ne šteje katoliška cerkev več kot dva milijona vernikov, in sicer po veliki večini Poljakov, a kljub temu so boljševiki proti katoliški cerkvi še bolj brezobzirno postopali. V Rusiji je šest katoliških škofij: Mohilev (nadškofija, ki obsega tudi azijsko Rusijo) s 747.000, Žitomir s 232.000, Kamenec s 312.000, Ludsk z 290.000, Tiraspol s 400.000, Minsk z 289.000 katoličani.

Ko so izdali boljševiki zloglasni odlok glede konfiskacije cerkvenih dragocenosti, so se katoličani soglasno uprli, posebno duhovniki, sklicujoč se na cerkveno pravo, ki jim prepoveduje oddati cerkveno premoženje brez dovoljenja iz Rima. Duhovniki se sicer niso dejansko upirali sovjetskim emisarjem, toda izvršiti niso hoteli njihovih odredb. Boljševiška vlada je odgovorila z represalijami. Tako je v Minsku več cerkva dala odpreti s silo, konfiscirala v katedrali okraske groba sv. Felicijana, pobrala kelihe, ciborije itd. Ponovno so boljševiški emi-

⁴³ D'Herbigny, op. c. p. 176.

⁴⁴ Cfr. E. Woroniecki, Les Persécutions contre l'Eglise catholique en Russie. Le Correspondent, 10. Mai 1923, p. 536 sq.

sarji vlomili v tabernakelj in sakrilegično profanirali Najsve-tejše. Celo krste so odpirali. V Minsku, v Homelu, Jaroslavu, Piatihorsku so izropali celo nabiralne pušice po cerkvah. V Moskvi, v Krasnodaru in drugod so duhovnike iztirali iz žup-nišč. Razne kapelice so se spremenile v komunistične pisarne. Končno se je duhovnikom naložilo, da si morajo dobiti za obrat v cerkvi industrialno koncesijo kakor vsako drugo podjetje.

Pa boljševikom ni šlo samo za preganjanje katoliške cer-kve, hoteli so jo izkvariti v njenem bistvu s tem, da so skušali uvesti skrite komuniste v notranjo organizacijo cerkve, ki bi jo potem demoralizirali in razkrojili. To je isto, kar so z uspe-hom prakticirali pri pravoslavni cerkvi.

V ta namen so, izhajajoč s stališča, da so cerkve last države, redigirali najemninsko pogodbo, po kateri bi se kato-ličani zavezali pripustiti v organizem cerkve vse one, ki bi se izdali za katoličane, in jim tudi dovolili porabo cerkva in kulturnih predmetov. In res so se javili izvestni elementi, ki so bili pripravljani opravljati to satansko delo »boljševiških katoličanov«, a pravočasno je nadškof Cieplak kot primas ka-toliške cerkve v Rusiji posegel vmes ter odločno odklonil kot nesprejemljivo ono najemninsko formulo in vernikom pod kaz-nijo izobčenja prepovedal sprejeti jo. A nadškof Cieplak ni hotel samo slepo protestirati, ampak je z drugo formulo hotel kolikor toliko ustreči boljševiški vladi. Naj sledi besedilo obeh formul.

Vladna formula: Mi podpisani, stanujoč v, izjavljamo s svojim podpisom, da se zavezujemo vzdrževati cerkev z njeno opravo po inventarju, ki smo ga verificirali, in porabljati cerkev izključno za verske namene. Mi prevzemamo solidarno odgovornost vzdrževati imetje cerkve in ne bomo ovirali nobenega državljana katoliške konfesije, razen če je prestal kako onečaščujočo kazen, da bi se ne po-služeval z isto pravico kot mi cerkvenega imetja ali da bi se ne mogel z enako izjavo pridružiti številu oseb, ki so prevzele odgovornost za vzdrževanje cerkve.

Protipredlog nadškofa Cieplaka: Mi podpisani, stanujoč, župnik in zastopniki župljanov te cerkve, verni katoličani, pooblaščen od naših duhovnih oblastih, da ohranimo in vzdržujemo to cerkev in njeno imetje, izjavljamo.

da se zavežemo vzdržavati cerkev z njeno opravo po inventarju, ki smo ga verificirali ; mi ne bomo ovirali nobenega državljana katoliškega veroizpovedanja, da zadošča verskim potrebam enako kakor mi in v soglasju s kanoničnim pravom.

Nato so boljševiške oblasti zaprle vse duhovnike in zavarile vse cerkve. V Petrogradu so vojaki s silo izgnali ljudstvo iz cerkev, cerkve zaprli in vrata zapečatili. Proti tako brutalnemu postopanju je dvignil nadškof Cieplak pogumno dostojen protest, v katerem je razložil, zakaj se morajo katoličani upreti najemninski pogodbi, predlagani od boljševiške vlade, in protest pogumno zaključil s sledečimi besedami: »Vsi govorijo o miru, pa kako naj take odredbe prinesejo mir? Ne! Mesto miru ne morejo zadnje odredbe zbuditi drugo kot splošno nezaupanje, neslogo in razburjenje!«

Toda boljševiške oblasti so nato obdolžile Cieplaka in štirinajst duhovnikov v Petrogradu protirevolucionarne zarote. A v prilog obtožencev je v imenu 60.000 katoličanov v Petrogradu 2400 zastopnikov poslalo s podpisami potrjeno izjavo na vlado v Moskvo, v kateri zavračajo vse obtožbe kot iz trte izvite in protestirajo proti kršenju svobode vesti.

Postopanje boljševiške vlade pomeni tudi s stališča mednarodnega prava surovo kršitev mednarodne pogodbe. V mirovni pogodbi, sklenjeni leta 1921 s Poljsko, se je Rusija slovesno obvezala pustiti katoličanom versko svobodo. Člen 7. te pogodbe pravi dobesedno: »Cerkve in verske organizacije (mišljene so katoliške), katerim pripadajo Poljaki, Rusi, Ukrajinci in Velikorusi, imajo pravico a v t o n o m n o organizirati svoje notranje življenje v okviru državne zakonodaje.« Izraz »v okviru državne zakonodaje« ne more pomeniti, da bi državna zakonodaja mogla uničiti avtonomijo, sicer bi ves paragraf ne imel nobenega smisla.

Ob začetku leta 1923 je odpotoval generalni vikar Butkiewicz v Moskvo, da bi osebno obravnaval z vlado. Za njim je prišel tudi nadškof sam, da bi se osebno zagovarjal zaradi obtožb, naperjenih proti njemu. Namah so boljševiške oblasti aretirale nadškofa Cieplaka s štirinajstimi duhovniki in so jih postavili 21. marca pred sodišče. Obtožnica je dolžila Cieplaka in druge duhovnike, da so organizirali protirevolucionalno

organizacijo in da so izkoriščali verske predsodke katoličanov za boj proti sovjetskim odredbam, skušajoč opravičiti svoje kriminalno postopanje s pozivom na kanonsko pravo. Duhovnika Juniewiczza so obdolžili dejanskega odpora proti vladni komisiji, ki je hotela rekvirirati cerkvene predmete, ker je namreč protestiral proti nasilnemu odpiranju tabernaklja.

Obtožitelji so skušali dokazati obstoj protirevolucionalne tajne organizacije. Dva dokaza naj bi služila v potrdilo: 1. Vršili so se tajni sestanki. Toda duhovniki so dokazali, da so se na teh sestankih samo posvetovali z verniki glede najemninske pogodbe, predlagane od sovjetov, in glede zaplembe cerkvenih dragocenosti. Upravičenost takih posvetovanj je pač podana v bistvu katoliške cerkvene organizacije in duhovnikom se je torej kratkomalo štelo v zločin, da so duhovniki katoliške cerkve. 2. Očitalo se je nadškofu Cieplaku, da se je s posredovanjem poljske vlade obrnil na sveto stolico v zadevi najemninskih pogodb, predlaganih od sovjetov. Nadškof Cieplak je lahko dokazal, da je to storil s posredovanjem sovjetskega komisarja za zunanje zadeve in da je sveta stolica odklonila te najemninske pogodbe in o tem naravnost obvestila Vorovskega, sovjetskega zastopnika v Italiji.

Nadalje jih je obtožnica obdolžila, da so kršili sovjetski zakon s tem, da so maševali v privatnih hišah in da so se drznili poučevati otroke v dogmah katoliške cerkve.

Čeprav sta zagovornika Kommodov in Bobrihtev - Puškin sijajno zavračala obtožbe kot neutemeljene, je sovjetsko sodišče obsodilo pet duhovnikov na deset let strogega zapora, osem na tri leta, nadškofa Cieplaka kot šefa »komplota in protirevolucionalne organizacije« in prelata Butkiewiczza na smrt.

Zaslišbe so se vršile tri dni zaporedoma, in sicer šele ob enajstih zvečer, ko so bili vsi obtoženci že silno izmučeni.

Na vprašanje, ali bodo tudi še v bodoče poučevali otroke in maševali za svoje vernike, so vsi radostno izjavili, da v tem oziru ne poznajo nobene državne oblasti. Sovjeti so skušali pridobiti vsaj najmlajšega duhovnika. Vprašali so ga: »Rim vas uči to, sovjetska Rusija vam naroča nasprotno. Za kaj se hočete odločiti? Za Rim ali za sovjetsko Rusijo?« — »Za Rim!« je odločno odgovoril duhovnik.

Po obsodbi je nadškof objel svojega sivolasega zastopnika in posamezne obsojene duhovnike.

Ker se je ves svet zgražal nad tako nezaslišano obsodbo, zlasti tudi Anglija, je boljševiška vlada »pomilostila nadškofa Cieplaka ter spremenila smrtno kazen v desetletno ječo. Glede Butkiewicza pa se boljševiki niso dali odvrniti od svoje namere ter so ga dali ustreliti na veliki petek leta 1923 pod pretvezo, da je zagrešil veleizdajo, ker je 10. julija 1918 brzojavno čestital poljski vladi k ustanovitvi nove poljske države. Tedaj seveda Poljska sploh še ni bila v vojni z Rusijo.

Sovjeti so imeli za takšno postopanje proti katoliški cerkvi svoje posebne razloge. Hoteli so uničiti zadnjo moralno avtoriteto v deželi. Njihovi poizkusi, da bi razkrojili njen notranji organizem z utihotapljenjem boljševiških elementov v njeno upravo, so se bili izjalovili ob sijajni disciplini duhovščine in vernikov. Da bi to lažje dosegli, so hoteli udariti pastirje in na ta način razkropiti čredo, kakor se jim je to bilo posrečilo pri pravoslavni cerkvi. Toda če smemo verjeti najnovejšim poročilom, se jim tudi sedaj to ne bo posrečilo. V Petrogradu je še dvanajst duhovnikov, ki se skrivajo po mrzlih, praznih podstrešnih sobicah in mašujejo po hišah. Mnogo Rusov se je spreobrnilo h katoliški cerkvi in pogumni mladeniči uporabljajo večerne ure, ki jim preostajajo od prisilnega dela v državnih podjetjih, da se pripravljajo na mašniško posvečenje.

E. Pohod sovjetske Azije. — Propaganda.⁴⁵

20. — Nova in Evropi sovražna Azija s polagoma poraja pod zastavo rudeče sovjetske revolucije. Na obzorju Azije švigajo bliski, ki kažejo, da se pripravlja huda burja proti zapadni evropski civilizaciji. Vso Azijo združiti pod sovjetsko zastavo proti evropski kulturi, to je glavni cilj sovjetov. Sistematično je začela sovjetska vlada svoje delo s tem, da je sklicala panazijski kongres v poletju 1920. Nad 1800 delegatov se je zbralo iz vseh delov Azije. Predsedoval je temu kongresu Zinovjev in ost kongresa je bila obrnjena proti Angliji. Zinovjev je izvajal, da bi se britskemu kapitalizmu in imperializmu zadal smrtni udarec, ako bi izvajal vzhod bojkot proti angleškemu blagu. Zastopan je bil tudi mohamedanski svet po mnogoštevilnih de-

⁴⁵ The Scotsman, 16. in 23. nov. 1923.

legatih in Enver paša je govoril v imenu revolucijskih organizacij v Maroku, Algeriji, Tunisu, Tripolisu, Egiptu in Indiji. Na tem kongresu se je ustvarila zveza med mohamedanskim svetom in sovjetsko Rusijo.

Ob koncu kongresa se je vršil dramatičen prizor. Vsi delegati so stoječ mahali s svojimi simitari (meči) po zraku in slovesno prisegali, da hočejo širiti smrtno sovraštvo proti Angležem, »tlačiteljem človeškega rodu, sovražnikom in preganjalcem mohamedancev«.

Kongres je naslovil slovesen apel na vse vzhodne narode, naj se dvignejo v sveti vojni proti Angliji. Apel je bil prestavljen na vse orientalske jezike in v mnogoštevilnih izvodih razširjen po vsej Aziji. Konča s temi-le besedami: »Pozivljamo vas na sveto vojsko za vašo svobodo in življenje. Vstanite možje Indije, ki ležite poteptani na tleh, izstradani in usužnjeni; vstanite kmetje Anatolije, ki vzdihujete in krvavite pod trinoštvom krvososov; vstanite, možje Arabije in Afganistana, ki ste po zaslugi Angležev odrezani od ostalega sveta! Vstanite proti sovražniku človeškega rodu, proti imperialistični Angliji!«

Pomislimo, da se taka propaganda širi med nešteti milijoni neukih, neciviliziranih poganov Indije, srednje Azije, Kitajske. Kot glavno središče svoje propagande v srednji Aziji so si izbrali boljševiki glavno mesto Turkeстана, metropolo srednje Azije, Taškent. Odtod se širi njihova propaganda v Perzijo, Afganistan in Indijo. Način propagande je originalen. Agitatorji so imeli na razpolago svoj lastni vlak »vostočnyj agitac. pojezd«. Vlak je bil prava senzacija za vse dežele, skozi katere se je vozil. Vozovi so bili poslikani z raznimi podobami, ki so kazale v groteskni obliki osvoboditev delavcev in kmetov od kapitalistov, in posebno tudi osvoboditev mohamedancev izpod angleškega jarma. Komisarji, ki so se vozili v teh vozovih, so živeli kakor bogati paše; to pa nalašč, ker bi na one narode drugače ne napravili nobenega vtisa; nastopili so kakor bogati indijski radže in perzijski šahi. Seveda je bil njih bojni klic v nagovoru: »Azija Azijatom!« »Proč s tujci!«

Da bi mogli nemoteno širiti svojo propagando v Turčijo in Perzijo, so boljševiki napravili konec vsem kavkazijskim malim državam (Adzerbeidjanu, Georgiji, Armeniji in kubanjski republiki).

Glavna poteza⁴⁰ pri tej obsežni sovjetski propagandi v Aziji pa je bila zveza s Kemalovo Turčijo. Sovjeti so dali kemalistom orožje na razpolago, da so mogli premagati grško armado; njihove armade pa so stale ob turški meji, pripravljene za eventualno potrebno kooperacijo. Preko Turčije in Cariграда so sovjeti upali dobiti novo bazo za boj proti »zahodni evropski civilizaciji«, zato so sovjeti smatrali zmago turške armade in njen pohod proti Carigradu za svojo zmago. V septembru leta 1922. je čestitala sovjetska vlada angorski vladi k veliki zmagi in izrazila svojo zadovoljnost, da stojijo zdaj »imperialistične vlade« nasproti sklenjeni sovjetski fronti od Baltiškega morja do Indijskega oceana. V interesu sovjetizacije Azije in boja proti krščanski Evropi so Turki Malo Azijo popolnoma »očistili« kristjanov. Kar jih ni bilo umorjenih, so zbežali v divji paniki na evropsko obal. Računa se, da je okroglo en milijon kristjanov bilo umorjenih ali pa so pobegnili. Angorska vlada, ki se je spremenila na pritisk Moskve nov. 1922 v sovjetsko, je pregnala tudi sultana s turškega prestola, in kar je bolj važno, odpravila je teokratski sistem kalifata. Povsod se opaža boj proti konservativnim verskim elementom prejšnjega časa.

Mladoturki so ustvarili v turški državi novo mentaliteto, ki je popolnoma različna od stare turške in ki vsebuje »reakcionarno, intolerantno, nacionalno sovraštvo proti evropskim narodom« (dr. Grieg, anglikanski škof v Gibraltarju). Kemal paša deluje nalašč na prelom med Azijo in Evropo in naglašaja azijski značaj Turkov. Gibanje kemalistov ima svoj glavni namen združenje vsega mohamedanskega vzhoda in skuša v zvezi z Rusijo razdreti zvezo antantnih držav. Pri tem delu smejo računati tudi na simpatije Nemcev in zanimivo je, da je ravno famozna mohamedanska unija »Chourai-Ahmedié«, ki je bila ustanovljena med svetovno vojno pod pokroviteljstvom Berlina, zdaj glavno središče popagande proti krščanskemu svetu. Zanimivo je tudi, da se je sklenila vojaška konvencija med Angoro in Moskvo (v okt. 1922) vprav v Berlinu.

Imamo torej pred seboj veliko fronto, nemško, rusko, turško, ki stoji proti zahodno-evropski kulturi. Toda za to fronto

⁴⁰ The Fortnightly Review, jun. 1923, The Advance of Soviet Asia, p. 931 ssq.

se zbira velika masa azijskih narodov, ki jih sovjetska vlada polagoma zastruplja. Poročila, ki prihajajo odtod, so vznemirljiva.⁴⁷ Tako je 17. novembra 1922 naznanila Moskva, da se je republika v Čiti odločila za priklopitev k sovjetski Rusiji. Ob istem času je preko Berlina prišlo poročilo, da sovjetska vlada pripravlja veliko vzhodno alijanso Rusije, kavkazijskih sovjetskih republik, Turčije, Perzije, Bohare, Afganistana in Mongolije, ki naj bi tvorila protiutež proti veliki in mali antanti. Centralni kalifatski komité v Indiji je istočasno na kongresu v Delhi izjavil, da stoji na strani Kemala in da je treba skupno se bojevati, dokler se ne osvobodijo Mezopotanija, Palestina, Hedžiaz, Jemen in Sirija. Istočasno je Moskva sklenila pogodbo s Perzijo, po kateri bi Perzija v slučaju angleško-sovjetske vojske dovolila sovjetski armadi korakati skozi Perzijo, da napade Mezopotamijo. Vseindijskemu kongresu je poslala Angora poročilo, da »je solidarnost Azije edino poročstvo za našo svobodo«.

Dne 25. novembra istega leta je poslala sovjetska vlada tajen cirkular nemškim komunistom, da namerava ustanoviti v Moskvi trgovsko zbornico za vzhod v svrhu ožje ekonomske zveze z državami Kivo, Boharo, Perzijo, Turčijo, Afganistanom in končno Indijo, ter izjavlja, da so centralna Azija in države, ki mejijo na Indijo, za Rusijo predstraža, iz katere bi bila sovjetska vlada v stanu ogrožati Anglijo. Istega meseca se je imel vršiti pod pokroviteljstvom Angore in Moskve kongres rusko-azijskih narodov, ki bi naj bil ustanovil ligo narodov proti imperialistični ligi narodov v Evropi. V novembru istega leta se je vršil četrti kongres tretje ali rdeče internacionale v Petrogradu, katerega so se udeležili zastopniki iz Nemčije, Amerike, Francije, Italije, Egipta, Indije, Anglije, Grčije, Turčije, Japonske, Koreje, Turkeстана, Centralne Azije in Mongolije.

Posebno značilno za ta kongres je bilo, da je prisostvoval tudi delegat zamorcev, ki je izjavil, da bi v znak simpatije z revolucionarno Rusijo mnogo zamorcev bilo pripravljenih vstopiti v najbolj vredno armado sveta, v rdečo armado. Stavil se je tudi predlog, naj bi se vršil poseben kongres v Moskvi za zastopnike vseh zamorskih organizacij, da se na ta način upostavi enotna fronta proti kapitalizmu in imperializmu. Kdor pozna moderno gibanje zamorcev v Ameriki in Afriki za eman-

⁴⁷ The Advance of Soviet Asia, l. c.

cipacijo od evropskih kolonialnih sil, kdor ve, da ameriški zamorci polagoma organizirajo afriška plemena na boj proti beli rasi, kdor upošteva, kako znajo sovjeti vse izkoriščati, bo razumel, kakšna svetovna nevarnost se pripravlja. Ob začetku leta 1923. je ponudila sovjetska vlada Kitajski defenzivno alijanso proti militarističnim načrtom Japonske in drugih kapitalističnih držav. V zvezi s tem bodi omenjeno, da je že v novembru 1922 sklenila tretja internacionala ustanoviti v Vladivostoku poseben propagandni komité, ki naj bi širil komunistično gibanje na Kitajskem, v Zadnji Indiji, na Japonskem in v Avstraliji. V aprilu 1924 se je pripravljala v Sydneyu v Avstraliji posvet komunistov, h kateremu so bili povabljeni zastopniki od vseh delov pacifičnega oceana, in pričakovalo se je tudi osem delegatov ruskih komunistov.

Kot bazo ruske zunanje politike je označil na kongresu komunistične stranke 17. aprila 1923 Zinovjev koordinacijo akcije s prebujajočim se vzhodom in z deželami pod vlado antante.

Boljševiki vršijo svojo propagando v ravno isti meri tudi v Evropi. Njihova propaganda je naravnost mojsterska in lahko jih imenujemo prave virtuoze propagande. Vsako poslaništvo v evropskih državah je gnezdo njihove propagande. Za to propagando izdajajo neštete milijone in jo smatrajo za brezpogojno potrebno. Tako je njihovo poslaništvo nastanjeno v glavnem mestu Litvanije v Kovnem v najlepši palači tega mesta. V Varšavi imajo zaseden veliki Hôtel de Rome, kjer je zaposlenih nebroj agentov; isto velja za Berlin, za Dunaj itd. Propaganda za komunistično revolucijo je za boljševike življenska potreba. Dobro se zavedajo, da se kot edina komunistična država ne morejo vzdrževati med drugimi narodi, in zaradi tega je treba za vsako ceno pospešiti svetovno revolucijo. Od začetka so živeli v naivni veri, da bo izbruhnila svetovna revolucija čez noč. Danes uvidevajo glavni voditelji, da je to bila utopija, a skušati morajo povzročiti jo za vsako ceno, kajti dobro vedo, da je n. pr. brez komunistične Nemčije v doglednem času tudi boljševiška Rusija pokopana. Zavedajo se pa tudi, da ne morejo več nazaj, kajti množica njihovih partizanov, ki živijo kot paraziti od komunizma, stoji za njimi in jih neusmiljeno biča.

Komunistični puči, uprizorjeni z njihovo pomočjo v Budimpešti, Monakovem, Helsingforsu, so imeli začasno uspeh, a v

drugih deželah kakor v Angliji, Italiji, Bolgariji, Jugoslaviji se jim doslej ni posrečilo; a komunistična nevarnost je izzvala čisto naravno drug ekstrem, takozvani beli teror, ki se kaže v Italiji v obliki fašizma, v Nemčiji in Avstriji v obliki raznih militarističnih organizacij kakor Orgesch, Heimatschutz, Bürgerwehr. Sem spada tudi oživljenje narodnega šovinizma in militarizma, ki se je udejavilo v Bolgariji in Španiji v obliki revolucije, v Jugoslaviji v obliki Orjune.

Trenotno je Nemčija komunistični nevarnosti najbolj izpostavljena in javna tajnost je, da je sovjetski poslanik Radek v Berlinu vodil komunistično gibanje v Nemčiji. Nemška vlada se nahaja glede komunizma v pravi zagati, kajti za njo je silno zapeljivo braniti se proti reparacijskim zahtevam antante s tem, da kaže na strašilo komunizma. Nadalje je vsled rapallske pogodbe politično navezana na Rusijo in ne more zavzemati napram njej sovražnega stališča. Vsled tega ji ni lahko se ubraniti sovjetske propagande.

Izredno vlogo pa igra v Evropi Poljska. V sedanjem položaju je Poljska najslabši konduktor za boljševiške ideje, ker se Poljska že iz vidika svoje samoobrane boljševizmu ne more podati. Ako bi komunizem v Poljski zmagal, bi Poljska sploh izginila iz evropskega zemljevida, kajti zmago komunizma vidijo Rusi samo v zvezi komunistične Nemčije in Rusije. Poljska je vsled tega tisti naravni sovražnik sovjetov, ki jim brezpogojno zabranjuje pohod v Evropo, in to je Poljska že enkrat dejansko dokazala, ko je l. 1920 vrgla z neprimernim in nepričakovanim elanom boljševiške čete nazaj proti vzhodu. S to zmago je Poljska dobesedno rešila evropsko kulturo in si je že s tem pridobila pravico do svojega obstoja. Ta zmaga je ravno toliko vredna kot zmaga Sobieskega pred Dunajem, s katero je Poljska rešila Evropo pred turškim barbarstvom. Neki državnik je izjavil profesorju Saroleaju, da je mogočna Poljska nujno potrebna za nov red v Evropi. Čas je, da vsi evropski narodi spoznajo to elementarno resnico. Razumljivo pa je tudi, zakaj boljševiki smrtno sovražijo Poljsko, razvijajo po Evropi lažnivo propagando proti njej in jo v enomer izzivajo na vojno. Sarolea pravi, da je dnevni predmet pogovorom v boljševiški Rusiji vojna proti Poljski. Trockij je še v zadnjem času na nekem shodu javno zahteval, da mora Poljska dovoliti prehod sovjet-

ske armade skozi svoje ozemlje, sicer ji bo Rusija napovedala vojno; to se pravi: če Poljska ne izvrši samomora, jo hoče Rusija uničiti.

F. Priznanje Rusije od strani tujih držav.

21. — Skozi dolga leta se je boljševiška vlada zaman trudila, da bi jo tuje države priznale. Nedvomno pomeni priznanje boljševiške vlade od strani Anglije velik politični uspeh Rusije. Pričakovati je bilo, da bo Labour-Party, ko prevzame vlado Anglije, sovjetsko Rusijo pripoznal. In Mac Donald je to kot predsednik nove angleške vlade tudi storil v svoji noti z dne 1. februarja 1924. Toda napačno bi bilo ta korak Anglije tolmačiti kot priznanje ruskega političnega in ekonomskega sistema v tem smislu, kakor da bi se evropska mentaliteta prilagodila boljševiški mentaliteti. Priznanje s pravnega stališča ne pomeni drugega kot pripravljenost stare države stopiti v pogajanja z novo državo, oziroma z novo vlado, glede vprašanj mednarodnega prometa, in sicer po normalnih potih mednarodnega prava, v svrhu sklepanja pogodb, vzdrževanje diplomatskih stikov itd. Tako priznanje daje novi državi možnost, da obravnava katerokoli vprašanje z drugimi državami. Priznanje pa ne pomeni, da je postala Rusija šele sedaj subjekt mednarodnega prava. To je bila že poprej.

Priznanje, kakor ga je izrekla angleška vlada in kakor ga je Rusija sprejela, pa pomeni nasprotno, da so se le boljševiki morali prilagoditi režimu buržuazijskega mednarodnega prava. Anglija sicer izreka svoje priznanje brezpogojno, pristavlja pa kot samoobsebi umevno: »1. Skleniti se morajo sporazumi glede prej obstoječih pogodb.« In angleška vlada pravi dobesedno: »Vlada njegovega Veličanstva je mnenja, da bo priznanje sovjetske vlade v Rusiji spravilo po obče veljavnih načelih mednarodnega prava a v t o m a t i č n o v veljavo vse prejšnje pogodbe, razun če so bile odpovedane ali so postale juridično neveljavne. 2. Urediti se mora vprašanje medsebojnih terjatev bodisi vlad bodisi državljanov. 3. Prijateljske razmere se ne morejo upostaviti, dokler se vzdržuje od ene ali druge strani sovražna propaganda.«

Vlada Zveze socialističnih sovjetskih republik je 8. februarja na to angleško noto odgovorila v starem »buržuazijskem«

tonu mednarodnega prava, da je pripravljena sporazumeti se glede prejšnjih pogodb, glede ureditve vseh starih medsebojnih obveznosti, in izjavila, da smatra obojestransko zaupanje in neumešavanje v notranje zadeve kot nujne pogoje za prijateljske odnošaje. S tem se je Rusija postavila na stališče mednarodnega prava, priznati bo morala obveznosti caristične vlade, pravice tujcev itd. S tem je pa tudi že zanikala idejne temelje, na katerih sloni ves sovjetski režim; nemogoče je namreč, da bi zastopala na zunaj druga načela kot na znotraj.

Ni dvomiti, da bodo polagoma angleškemu zgledu sledile tudi druge države, kakor je to že storila Italija. Francoska vlada stoji na stališču, da je pripravljena priznati Rusijo, ako bi imela tamošnja vlada normalno zakonodajo in bi bila pripravljena izpolnjevati svoje obveznosti: 1. Priznanje predvojnih dolgov na podlagi mednarodnega prava; 2. izpolnitev obveznosti napram privatnim lastnikom ruskih obligacij; 3. priznanje zasebne lastnine. Ni dvoma, da je samo vprašanje časa, da bo ruska vlada tudi te pogoje sprejela.

Še en glas o umetnem splavu.

Dr. Anton Breclj, Ljubljana.

Omikani in neomikani narodi v vseh delih sveta, v prošlosti in sedanosti poznajo in izvršujejo splavljanje, odpravljanje spočetka ali zarodka iz materinega telesa, ko spočetek ali zarodek še ni zmožen samostojnega življenja (pred 28.—30. tednom nosečnosti). Splavljanje verno označuje kulturno stanje in življensko silo naroda in dobe, mnogo omikanih in neomikanih narodov je zginito potom takega samouničevanja.

Pod vplivom krščanstva se je splavljanje porazgubilo, v krščanskih državah je dobilo klijočje človeško življenje zakonito zaščito, tudi državna oblast je namerno splavljanje zasledovala kot zločin. Ta dragocena dedščina krščanske prošlosti pa je dandanes ogrožena, da jo izgubimo. Že pred vojno je nastalo po Evropi gibanje, da se odpravi ali vsaj omeji zakonita zaščita nerojenih otrok. To gibanje se je po vojni mogočno razširilo in

organizirano trka na vrata postavodajalnih zbornic, da se ta preostali znak srednjeveškega mračnjaštva odpravi, češ, da zakonita zaščita nerojenih otrok pomenja neko prisiljeno materinstvo, ki ni v skladu s svobodo in dostojanstvom novodobne žene, ki se hoče in mora oprostiti zastarelega jarma, materinstva, ki jo ponižuje do vloge rodilnega stroja v korist kapitalizmu in militarizmu.

Boj za odpravo zaščite nerojenih otrok pólje po Nemčiji, Švici, Avstriji in Čehoslovaški. Sovjetska Rusija je kar kratkim potom uveljavila zakon, da si sme vsaka mati dati odpraviti svoj telesni plod tekom prvih treh mesecev v kaki državni bolnici brezplačno in brez kazni, drugačno splavljanje je kaznivo. Nimamo poročil, v koliki meri se ruske matere poslužujejo te grozovite svoboščine.

Več ko nekaj gnilega je v državi danski — naši mali Sloveniji, sicer bi ne stopilo to vprašanje tudi pri nas v ospredje. Društvo »Pravnik« je priredilo letos dve predavanji o tem predmetu. Prvo je imel z zdravniškega stališča dr. A. Zalokar, ravnatelj tuk. ženske bolnice in profesor babiške šole, dne 16. jan. pod naslovom »Abortus artificialis«, drugo pa je imel s kazenskopравnih vidikov vseučiliški profesor dr. Metod Dolenc 2. aprila: »Problem kazenskopравne zaščite telesnega ploda.« Ker se moje pojmovanje o upravičenosti umetnega splava ne sklada popolnoma z običajnim naziranjem in prakso zdravnikov in pravnikov, sem se tudi jaz priglasil v diskusiji ter poskusil obrazložiti svoje stališče, ki je hočem v tem spisu priobčiti. Istočasno je izšla izpod peresa vseučiliškega profesorja drja Jos. A. Ujčiča razprava v Bogoslovnem Vestniku z napisom: »Abortus artificialis.«

Dejansko stanje in presojanje.

Dejansko stanje, kakršno je tudi v naših razmerah, je točno opisal dr. Zalokar, ugotavljajoč, da je splavljanje večinoma kriminalne narave. »Radi svoje razsežnosti in zaradi neprestanega naraščanja postaja umetno odpravljanje ploda velika in resna nevarnost za biološko vrednost ljudstva. Uničevanje ogromnega števila komaj spočetih, komaj v prvem razvoju se nahajajočih novih bitij mora privedi do kvalitativnega in kvantitativnega razkroja ljudstva. To je nevarnost z ene strani, z

druge strani pa številno odpravljanje plodu izpodjeda zdravje ženstva, v kolikor ne zahteva direktno smrtnih žrtev od žena. To je škoda v biološkem smislu. Nadaljna kvarna posledica naraščajočih umetnih splavov pa se kaže v etični vrednosti ljudstva. Čim več je nasilnih splavov, tem manjša je moralna sila naroda. Nasilno odpravljanje telesnega ploda sicer izvira z eno svojo korenino iz moralne izprijenosti, iz moralne manjvrednosti, v svojih posledicah pa še dalje na široko seje nemoralo. Zlo meče valove v vedno večjih in večjih krogih okoli sebe.«

Dr. Z. našteva v svojem skrbno in izčrpno sestavljenem predavanju poleg propadajoče morale nadaljne vzroke nameremu splavljanju: slabo gospodarsko stanje z bedo, posebno pavperizacijo srednjih stanov, potem zavestno hoteno racionalizacijo otrok, izvirajočo iz želje po uživanju in udobnosti.

Dr. Z. odločno odklanja vse socialne in evgenične indikacije za umetni splav, ker zdravnik nima mandata za take indikacije niti od svoje znanosti niti od družbe. »Tako je stališče vsakega zdravnika, ki je kot zdravnik in naravoslovec poklican, da čuva biološke dobrine svojega ljudstva, ne da jih pomaga uničevati.«

»Biološka rast naroda naj se ne izpodkopuje, pri takem poslu zdravnik ne bi smel sodelovati.«

O da bi se te lepe besede tudi v življenju izvrševale. V polnem obsegu odobravam to edino pravo resno in zdravniškega dostojanstva vredno stališče.

Ne strinjam pa se z zahtevo dr. Zalokarja, ki hoče, naj se v zakoni nekaznivost za zdravnika, ki je izvršil umetni splav, da odvrne neizogibno težko nevarnost za življenje ali zdravje materi, ako se ta nevarnost ne more z nobenim drugim sredstvom odvrniti ko s prekinjenjem nosečnosti. Dr. Z. se sklicuje na kazensko sodno prakso, ki že dejansko priznava upravičenost umetnega splavljanja iz zdravstvenih razlogov in se drži pri tem naziranja resnih zdravnikov-ginekologov in sodnih medicincev-izvedencev, ki skušajo vitalne indikacije za splavljanje reducirati na minimum. Da bi se zlorabljanje takega zakonitega določila preprečilo, predlaga dr. Z. kot regulativno normo, naj se glede upravičenosti umetnega splava konziliarno izjavijo trije zdravniki, od njih naj bo eden uraden in gmotno neprizadet, splav sam pa naj se izvrši samo v kaki primerno

opremljeni bolnici ali zdravilišču, da se zmanjšajo iz te operacije nastale nevarnosti za prizadete matere. Dr. Zalokarjev predlog o nekaznivosti umetnega splavljanja iz vitalnih indikacij in o načinu izvrševanja se sklada s predlogom avstr. vlade iz l. 1912., ki pa še ni bil uzakonjen.

Kot kriminalist zavzema prof. Dolenc isto stališče, priznava upravičenost zdravniških vitalnih indikacij za splavljenje ter dodaja po Forelu sproženo misel, naj bi bili iz zaščite izvzeti tudi oni spočetki, ako je mati zanosila proti svoji volji (ali v nezavesti ali v nedorasli dobi) ali na kak drug kazniv način.

Kot moralist pojasnuje prof. Ujčić cerkveno stališče, ki odločno odklanja splav iz kakršnihkoli razlogov, navaja prave vzroke za splavljanje v preteklosti ter duhovito zavrača dozdnevno upravičenost iz zdravniških razlogov po najboljših modernih virih.

Vsak splav je po mojem zdravniškem prepričanju veliko zdravstveno zlo, neprimerno večja škoda kakor namišljena korist. To moje prepričanje sloni na tehle pomislekih, tujem pričevanju in lastnih izkustvih.

Teoretski pomislek pravno-pravnega značaja.

Pravniki smatrajo umetni splav iz utemeljenih zdravstvenih razlogov kot upravičeno in nekaznivo dejanje, izvršeno v stanju neke nuje, ko treba življenje zarodka kot manj vredno žrtvovati, da se ohrani materi življenje kot več vredno.

Denimo, da bi bil položaj dejansko tak, kakršnega navadno slikajo zdravniki in kakor ga pojmujejo pravniki, — kar pa po mojem mnenju ni, obrazložitev kasneje —, vendar mi ni razvidna upravičenost, da bi smel kdo uničiti živo človeško bitje, ki je brez osebne krivde in se samo ne more braniti. Kdo more meni kot zdravniku poveriti pravoveljavno naročilo ubijalca? Družba ali mati spočetega, v razvoju se nahajajočega otroka?

Družba je meni kot zdravniku poverila nalogo, da čuvam zdravje, da odpravljam po možnosti bolezni, da lajšam trpljenje, a niti krajšati ne smem trpljenja, sicer bi morala družba vse neozdravno bolne mlade in stare hiralce in umobolnike kratkim potem pomoriti. *Salus aegroti suprema lex*, a tudi nil nocere sta temeljna zakona zdravilstva: Bolniku pomagati in nikomur nič škoditi!

Nekateri primerjajo bolešno, materino življenje ogrožajočo nosečnost s stanjem v silobranu. V silobranu smem ubiti onega, ki me ogroža, ako se nikakor drugače ne morem rešiti iz smrtne nevarnosti. Silobran vsebuje po mojem pojmovanju tri bistvene momente: krivično nasilje od tuje strani, lastno brambeno dejanje in neodložljivost obrambe. Pri splavu pa pogrešam kot zdravnik prav vseh treh bistvenih momentov silobrana. Ni tuje krivde, ni nujnosti, ni pravega upravičenca razven ogrožene matere. Ali smem prevzeti od ogrožene matere pravoveljaven mandat, da mesto nje zamorim njenega otroka? Kot zdravnik sem dolžan vsako življenje varovati in pospeševati, nikakor pa nisem upravičen kateregakoli človeškega življenja uničevati, tudi ogrožena mati mi ne more naložiti krvnikove naloge.

Predočimo si ta-le položaj: Mati vzame na rame svojega otroka, da ž njim prebrede deročo reko. Sredi reke zaide v globino, da mora plavati, plavati pa ne more, ker jo otrok teži in ovira, otroka se ne more znebiti sama, ker se je krčevito drži na glavi. V tej stiski kliče na pomoč mene, naj jo rešim otroka. Ako bi mogel, bi poskusil seveda rešiti oba. Toda če bi ne mogel rešiti obeh in moral enega prepustiti usodi, katerega naj rešim, katerega naj žrtvujem? Ali naj jaz odtrgam otroka z matere in ga prepustim valovom? Ali naj se zavzamem za otroka in spehano mater žrtvujem?

Težko vprašanje! Splošni odgovor, tihoč se upravičenosti splava je ta: Ako morem s splavom rešiti eno življenje in to je materino, ki je več vredno ko življenje nerazvitega otroka, sem upravičen otrokovo življenje žrtvovati, ker sicer je ob mater in tudi ob otroka. Ena življenska žrtev je pač manje zlo od dveh življenskih žrtev, torej rešujmo, kar se da rešiti.

Temu mnenju ne morem pritrditi. Ker nisem jaz tisti, ki delim in odločam usodo drugim, me ta moment, kaj je v življenskem konfliktu dveh tujih bitij manjše zlo, ne zadeva toliko kakor jasna zavest dolžnosti, da ne smem nikogar umoriti.

Sicer pa moramo smatrati mnenje, češ, da je osebno zdravje in življenje najvišja dobrina, ki jo treba absolutno varovati, za zmotno in poudariti načelo, da so za družbo sploh in za posamnika posebej npravne dobrine višje in odločujoče važnosti. Če pride do nasprotja med telesno dobrino — imetje, zdravje, življenje — in npravno zahtevo, ki je duševna dobrina, ima po naravnem redu prednost vsekako duševnost pred telesnostjo.

Kaj bi rekli o zdravniku, ki je prevzel zdravljenje bolnika, in spoznavši kužno nevarnost za svoje zdravje in življenje, ga zanemari? Kaj bi sodili o bolniški strežnici, ki bi radi svojega zdravja zapustila bolnika brez pomoči? Kakšen vojak ali stražnik bi bil oni, ki bi radi svoje osebne varnosti življenja pebegnil z ogroženega mesta? Ali glavar na ladji, ki v nevarnosti skrbi za svojo rešitev, a izročeno mu ladjo z živim in mrtvim tovorom prepusti usodi ali celo poginu?

Družba sodi, da je vsakdo, ki je prevzel kako službo ali dolžnost do drugih, dolžan to svojo službo ali dolžnost vršiti ali izpolniti tudi če bi izvrševanje te službe ali dolžnosti zahtevalo žrtev na zdravju ali življenju. Kdor krši izvrševanje prevzete dolžnosti, ga zadene sramoten žig nezvestega strahopetca ali izdajalca.

Tudi materinstvo je poklic, najbolj naravni ženski poklic v službi človeške družbe. Ali sme katera mati, ko nastopijo nevspečnosti ali nevarnosti za njo radi materinstva, sramotno se izogniti nadaljnemu vršenju svojega poklica? To je sicer najprej njena zadeva, zdravnikova zadeva pa je, da ne daje potuhe in svoje pomoči proti naravnemu uskoštvu — moralnemu in biološkemu dezertstvu.

Kaj je z zdravniškimi razlogi za umetni splav?

Šolska medicina uči upravičenost umetnega splavljanja. Na porodniških klinikah, v učbenikih in drugih spisih se govori in piše o umetnem splavljanju kakor o kaki brezpomembni operaciji. V šolski medicini sami raste odpor proti lahkomišelnosti in neopravičljivi ohlapnosti v splavljanju. Dočim izvršujejo odlični in priznani strokovnjaki zelo poredkoma, izjemoma splave, so drugi zdravniki hitreje pripravljene za to operacijo. Prvovrstni ginekologi-porodničarji in sodni zdravniki se pritožujejo v strokovnih spisih o čedalje naraščajoči širokovestnosti, ki že marsikdaj in marsikje presega meje dopustnosti in prehaja radi neupravičenih »dozdevnih« indikacij v sumno polipragmazijo.

Nekaj uglednih strokovnjakov pa odklanja splav in zanika na podlagi svojih zares obsežnih izkustev upravičenost splavljanja iz vseh, tudi zdravniških razlogov.

Vodilni nemški ginekolog Winter napoveduje preobrat v zadevah umetnega splavljanja, ki mora povsem izginiti. (Na-

predek medicine v zdravljenju težkoč in bolezní vsled nosečnosti ali med nosečnostjo, izboljšanje higienskih pogojev v širših plasteh naroda, npravna povzdíga zdravnikov, ki morajo predvsem čuvati življenje in opustiti pri uvaževanju razlogov za splavljanje svoje gnotne ozíre.)

Profesor Bumm v Berlinu praví o prizadevanju gotovih krogov in strank, da se razveljavi zakonita zaščita nerojenih otrok: »Splav ostane zločin proti zdravju mater, proti naravi in proti narodovi bodočnosti.«

Izredno poučna je knjižica dr. Fr. Franka, vseuč. profesorja v Kolinu ob Reni in ravnatelja ondotne ženske bolnice. Ta učenjak poroča o svojih 36 letnih izkušnjah, ko je bilo za časa njegovega vodstva sprejetih v porodnišnico 69.451 žena in deklet, vrh tega izvršuje številno zasebno porodniško prakso. V strokovnih in poljudnih spisih ter na zdravniških zborovanjih nastopa profesor Frank z vso odločnostjo proti vsakršnemu splavljanju. Njegovi zaključki so:

Rešitev otroškega življenja je najboljši način rešitve materega življenja. Kar služi spočetku, ne more škodovati materi.

Največkrat se zdi utemeljen razlog za splav pri neutešnem bljuvanju (hyperemesis gravidarum). Quéniot poroča o 32 primerih splavov, ki jih je napravil radi te bolezni z uspehom 21 ozdravljenj in 11 smrtnih izidov, torej 34% umrljivostjo. Frank pa je imel zelo mnogo najtežjih primerov v svojem zavodu, saj v bolnice pošiljajo zdravniki take, ki jih sami ne morejo ozdraviti. Vselej se mu je posrečilo ohraniti nosečnost do naravnega poroda, ni imel smrti radi te bolezni, niti ni napravil splava.

Pri pljučnih in srčnih boleznih bi se tudi ne smelo povzročevati splava, ker splav zamori otroka, ne ozdravi pa materi bolezni. Frank našteva nekaj primerov, ko je navzlic prigovarjanju od druge strani ohranil nosečnost pri materah s hudo tuberkulozo, ki so se ugodno končali za otroka in mater.

Mnogi so razlogi za umetno splavljanje, toda on, Frank, ni tekom dolgoletne prakse srečal niti enega veljavnega, ki bi ga pripravil do povzročenja splava.

V Nemčiji je še več odličnih porodničarjev in ginekologov, ki pobijajo upravičenost splavljanja iz zdravniških razlogov.

Celo v Franciji, klasični domovini neomalthusianizma, so prvovrstni zdravniki proti umetnemu splavljanju.

Akademik dr. George Surbled pravi naravnost: »Splav je vselej zločin.«

Akademik dr. J. A. Doléris poroča o seji pariške akademije dne 18. sept. 1917, kjer je imel poročilo o splavljanju ter stavil predlog: »Akademija podpisuje vnaprej vsako izpremembo v zakonodaji posebno glede odprave splavljanja, če jo smatrajo zakonodajalci za potrebno in učinkovito.« Ta predlog je bil sprejet od akademikov z vsemi glasovi proti enemu samemu.

Pripominjam, da v Dolérisovi in Surbledovi knjigi nisem zasledil priznanja kakršnihkoli zdravniških razlogov za splavljanje, pač pa poudarjanje: »Materinstvo je višek življenja v ženi in po nji.« »Nosečnost ni bolezen.«

Dva primera.

Da ne bi kdo menil, češ, da opiram svoje prepričanje o nedotakljivosti otroškega življenja v materi na kake predsodke, na tuja iz knjig pobrana izkustva, navedem dva doživljaja iz lastne prakse, ki se mi zdita dovolj značilna.

I. Neutešno bruhanje velja po šolski medicini kot upravičen razlog za umetni splav.

Prišel je k meni v Gorico kmet s pozivom, naj grem k njegovi ženi na Banjšice ter vzamem s seboj potrebno orodje, da ji napravim splav. Po njegovem pripovedovanju je bila žena kake 3 mesece noseča in ves čas trpi za bruhanjem. V zadnjih tednih ne prenaša nobene jedi več, tudi mleka ne; že ko opazi kako skodelico od daleč, se ji obrača želodec in z muko bruha iz sebe žolču podobno tekočino. Odvrnil sem možu, da je zgrešil naslov, ker jaz nisem in ne bom nikdar povzročil splava, ki ga smatram za umor nedolžnega bitja. Mož mi je nato pripovedoval, da je bila njegova žena že poprej enkrat v sličnem položaju in da ji je neki zdravnik napravil splav, nakar je ozdravela. »Pa pokličite vnovič tistega zdravnika, ako menite, da treba takega zdravljenja vaši ženi, jaz se ne pečam s takimi posli!« Mož pa je, nevem iz kakšnih razlogov, tiščal v me in hotel, da moram prav jaz z njim, češ, da se bom njegove žene, ko jo vidim, gotovo usmilil. Vdal sem se moževim prošnjam z izrečnim pridržkom, da ne napravim splava pod nobenim pogojem.

Dospela sva v skromno banjsko hišo. V pritlični izbi je ležala drobna, komaj še živa ženska z globoko udrtimi, mot-

nimi očmi, tenko rmeno kožo, ki je prozorno krila gole kosti. Izba je bila polna sorodnic in sosed, ki so mi živahno slikale neznansko trpljenje mlade žene. Razen moža sem spravil vse ljudi iz sobe in se lotil preiskave. Nisem še videl tako izhira- nega človeka, nehote sem se spomnil tisočletja starih egiptov- skih mumij, bila je živo ogródje. Le z veliko težavo je šepetaje odgovarjala, glave ni mogla več dvigniti niti udov premakniti. Ugotovivši nadtrimesečno nosečnost sem izprevidel, da bi izhi- rana žena ne prenesla več najmanjše izgube krvi in da bi splav povzročil pri njej gotovo smrt v najkrajšem času. Glasno sem rekel možu: »Zdaj pojde boljše! Prinesite skodelo hladnega mleka!« Ko je kmet prinesel mleko, se je začela žena daviti in siliti na bljuvanje. Poslal sem tudi moža ven, vlil v mleko nekaj kapljic zdravila in sedel z mlekom k bolnici rekoč: »Ako ho- čete živeti, me morate točno ubogati. Dam Vam mleka z zdra- vilom, ki Vam potolaži uporni želodec!« Z levico sem privzdignil ženi glavo na blazini, z desnico sem nudil žlico z mlekom. Ženi je šlo na ihtenje, vendar sem jo pregovoril, da je odprla izsu- šena, razpokana in krvaveča usta, ter počasi vlil vanje mleko. S težavo sem jo pripravil, da je požrla. Želodec je hotel bruh- niti, toda na moje povelje je žena globlje dihala in — polagoma se je želodec pomiril. Tudi z drugo žlico je šlo še težko in počasi, s tretjo hitreje in kasneje čedalje lažje. Tekom pol ure sem spravil v ženo približno četrto litra mleka, ne da bi enkrat bruhnila. Nato sem stopil v hišo - kuhinjo in glasno naročil, naj pripravijo v treh urah dobro kokošjo juho z jajcem in po- stavil moža za čuvaja z naročilom, da ne sme razen njega nikdo k bolnici, jaz pa sem odšel na sprehod na bližnji vrh.

Čez tri ure sem se vrnil in ugotovil, da je žena obdržala mleko, ki sem je po mnenju hišo oblegajočih babnic jaz izpil. Nato ji je morala dati njena mati kokošjo juho v moji navzoč- nosti. Tudi to jed je žena obdržala. Dal sem potrebna navodila, zapisal neka zdravila in odšel. Čez teden dni je prišel kmet poročat, da se je ženi obrnilo na boljše, da prenaša vso tekočo hrano in da že sedi sama v postelji. Čez leto je prišla cvetoča žena, ki je nisem spoznal, pokazat sebe in sinčka, ki ga je tudi sama dojila, oba čvrsta in zdrava ko »česen in dren«, prav tista dva človeka, ki jima je življenje viselo na nitki. Moje veselje ni bilo manjše od veselja srečne matere.

II. Tuberkuloza je ona bolezen, ki daje največkrat povod za umetni splav. Tuberkuloznih pa je toliko ljudi, da bi trebalo vsako tretjo ali četrto nosečnost prekiniti, ako bi bil ta razlog resnično veljaven.

V znani družini sem imel v zdravniški oskrbi deklico, ki je že izza otroških let bolehalo za žlezno in pljučno tuberkulozo. Vsled skrbne nege in ugodnih življenskih razmer je deklica srečno prestala tudi usodna razvojna leta in se razvila v ljubko, nekoliko bledično in suhljato nežno dekle s tipično face aimable (facies amabilis), kakor pravijo Francozi, pri nas pa: črviva jabolka so najlepša. Dasi so me v tisti družini vpraševali za svet v vseh mogočih zadevah, so me v tem primeru postavili pred izvršeno dejstvo — slabotno dekle se je poročilo. Bržkone so si mislili, da bi jim moje zdravniško mnenje glede poroke utegnulo mešati račune.

Kmalu po poroki je mlada gospa obolela na smrt, njena stara bolezen se je ponovila v strahotni obliki, vnele so se ji vse mreže (obe pljučni in srčna) z nevarno komplikacijo (pešanjem srca). S pomočjo še enega tovariša-zdravnika se je posrečilo po daljšem kolebanju spraviti onemoglo gospo izven nevarnosti. Tudi krevanje je bilo težavno in dolgotrajno.

Čez nekaj mesecev je prišla mati mlade gospe vsa vznemirjena, češ, da se hčeri pripetila velika nezgoda, zanosila je in se zelo slabo počuti. Namigavala mi je potem, da bi trebalo nevarno stanje ukiniti. Šel sem k mladi gospe in obema, hčeri in materi razložil svoje stališče, posebno mlado gospo posvaril pred vsakim nevarnim poskušanjem. Mlada gospa se je začela popravljati in se izredno okrepila tekom nosečnosti. Po srečnem porodu sem ji svetoval, naj kar sama doji otroka. Od takrat ima ta gospa že drugega krepkega otroka, ki ga tudi sama hrani. Kdor jo vidi na ljubljanskih šetalščih z obema cvetočima otrokoma, ne bi verjel, da je ta čvrsta, živahna in okrogla gospa prestala že smrtne boje s tuberkulozo. —

Doživel sem v svoji zdravniški praksi še več takih primerov, značilnih in zame dokazilnih, da ni treba kupovati življenja s smrtjo.

Biolško pojmovanje.

Vsekako bo morala šolska medicina revidirati upravičenost splavljanja, nauk, ki je zastarel preostanek iz one dobe,

ko so se zdravniki med seboj pričkali, kdaj oživi spočetek v materinem telesu ali kdaj se vseli vanj človeška duša. Dandanes vemo, da je v trenutku spoja obeh rodnih kali spočet človek, ki ima in virtute vsa človeška svojstva, treba mu le sredstev od zunaj, da se razvije iz lastnih sil v človeka.

Zdravniške indikacije za splavljanje so preostanek iz one dobe, ko je v medicini prevladovalo grobo materialistično naziranje o svetu. Človek se je čutil nekakega vladarja v naravi, ki sme posegati v prirodno vršenje po svoji volji, ki je svobodna, nekako suverena. Odkar pa se razvija globlje spoznanje o življenju, gine prejšnja samozavest, ker čedalje bolj uvidevamo, da je to, kar imenujemo življenje, čudovit, nerazvozan pojav, ki po svoji smotrenosti daleč presega naše pičlo spoznanje. Uvideven zdravnik bo prav ponižen služabnik narave in življenja, ako hoče dosežati povoljne uspehe. Samovoljno poseganje v zagonetne življenske pojave rodi več zla kot koristi.

Materinstvo je višek življenskega javljanja v človeku, materinstvo ni bolezen. Ako nastopijo tekom materinstva bolezenski pojavi, treba podpirati življenske moči, da premagajo življenske ovire ali motenja, ki so boleznini, ne pa življenja uničevati.

Nosečnost ni bolezen, pač pa kot pojav ojačenega življenja odpravlja marsikatero bolezen. Sam sem se že mnogokrat prepričal, kako ugodno je vplivalo materinstvo na potek tuberkuloze in marsikatero srčne bolezni. Ne hotel bi jetike zdraviti z materinstvom, vem pa iz lastne izkušnje in statistike, da koši jetika dekleta, mladeniče in može vsaj tako kruto če ne hujše kot žene, ki so »obtežene« še z materinstvom.

Zelo domišljav in skrajno lahkomišeln je oni zdravnik, ki si upa sam na svojo pest določiti in izvršiti splav, ki pomeni gotovo uničenje enega človeškega bitja. Errare humanum velja za nas vse, previden in vesten zdravnik ne bo nikdar prevzel tolike odgovornosti sam nase.

Seve, da se razlogi za umetni splav vzdržujejo in celo širijo, je kriva tudi neka polipragmazija, mnogoprizadevnost, neka umevna dasi ne opravičljiva težnja, da pokaže in izkaže svoje znanje z vidnimi dejanji in uspehi. Ta polipragmazija pa je sama na sebi zelo škodljiva in tvori neopažen in nedoločen, a

širok prehod do vsega obžalovanja vrednih zločinskih splavov, ki jih izvršujejo večinoma samozvanci ali še bolj samozvanke izven zdravniškega stanu v imenu medicine.

Nepozabni moj učitelj porodništva profesor Rosthorn je nam neštetokrat zabičeval, da je časih zdravniška pomoč nujna, časih pa da je največja in heroična dolžnost zdravnika, da prav nič ne napravi marveč prepusti tudi v kočljivem položaju prosti tek naravnim življenskim silam, ki vse bolje opravijo ko umetno poseganje, ki pomenja motenje.

Vsa naša javnost, posebno pa zdravniki in pravniki, bi se morali zavedati, da tvorijo zdravniški razlogi za umetni splav ona široka odprta vrata zločinskemu splavljanju, ki pomenja s kulturnega stališča propast v barbarstvo in v biološkem pogledu že resno ogroža korenike tudi našemu narodiču.

Zaključek.

V mladi naši državi bo treba zenačiti kazensko pravo. — Doslej je v vseh sestavnih delih naše države v veljavi približno enaka zaščita nerojenih otrok. Bati se je na podlagi dosedanjih izkustev v drugih panogah zakonodaje, da bodo poskušali nezreli diletantje spraviti v vladni predlog novega kazenskega zakonika kake nepreskušene novotarije iz tujinstva z naivno željo, da bi bil naš zakonik najbolj moderen. Pričujoča razprava je namenjena najprej onim našim možem, ki bodo neposredno pri zakonodajnem delu, narodnim poslancem, pa tudi pravnikom in zdravnikom kot izvedencem, da se bodo lažje orientirali o bistvu vprašanja.

Zakonita zaščita nerojenih otrok naj ostane tudi v našem bodočem kazenskem zakoniku neizpremenjena, vsak nameren splav naj se smatra kot umor. Če pa že smatrajo vsaj trije zdravniki v kakem izrednem primeru splav za nujno potreben iz zdravstvenih razlogov in se ta splav izvrši s kavtelami, ki jih je označil dr. Zalokar, naj se smatra tak umetni splav kot uboj, ki ga je treba prijaviti pristojni oblasti, da sme preiskati njegovo nujno upravičenost. Saj morajo zdravniki naznaniti vsak smrtni primer vsled narkoze, da more oblast uvesti preiskavo, ako je sum o kakí krivdi upravičen. Vsak drugače izvršen splav pa veljaj kot umor.

Popolnoma sem uverjen, da splavljanje ne bo odpravljeno in zatrto s kazenskimi določbami, tudi če bi čuvarji zakonov

postopali nekoliko resneje, kakor se dandanes godi, ko pravica glede te vrste zločinstev miži na obe očesi. Kar po pravici pričakujemo od zakonodaje in izvrševavcev zakona, je zahteva, da vsaj potuhe ne dajejo morjenju človeškega zaroda!

Povoljna rešitev tega vprašanja je na drugem torišču; npravna povzdiga vsega našega javnega in zasebnega življenja je učinkovito in edino sredstvo proti namernemu splavljanju. Dokler se bodo poveličevali živalski nagoni v nas kot vodila našemu življenju, dokler se bosta proslavljala hlastanje po čutnih užitkih in spolna razbrzdanost kot smotra življenske modrosti, dokler bo človek zahteval samo nezasluženi pravic, otresal se pa dolžnosti, dokler se bo v spolnih zadevah smatral za neomejenega gospodarja svojemu početju ne glede na družbo in potomstvo, dotlej bo ostala družba v mlakuži npravne in biološke gnilobe.

Splav je strupeni cvet na bohotno poganjajočem plevelu spolne nenravnosti, splav je izraz strahopetnosti pred otrokom, posledico spolnega dejstvovanja. Krščanstvo je odpravilo suženjstvo in dalo ženi človeško dostojanstvo in enakopravnost z možem, krsčanstvo je podelilo tudi novorojenemu otroku človeške pravice ter z vsem tem posvetilo in utrdilo biološke temelje družbi in hkrati stvarilo najtrdnejšo podlago človeški kulturi. Krščanstvo je že v svojih prvih početkih obsodilo splav kot umor, krščanstvo vztrajno tudi razglša preprečevanje spočetja kot zločin. Le ako postavimo spolne zadeve na temelje krščanske etike, izgine med nami žalostni pojav splavljanja, in naš narodič se pomladi in okrepi. Npravna povzdiga vsega ljudstva, pričeniši pri inteligenci, je najbolj nujno in potrebno delo za narod.

P. S. Pri tem spisu sem se oziral na naslednja dela:

Prof. dr. Al. Zalokar, *Abortus artificialis*. Rokopis.

Jos. Ujčić, *Abortus artificialis*. Bogoslovni Vestnik L. IV. zv. II. Ljubljana 1924.

Dr. J. - A. Doléris et Jean Bouscatel, *Néo - Malthusianisme. Maternité et féminisme*. Education sexuelle. Masson et Cie. Paris 1918.

Prof. Aug. Forel, *Die sexuelle Frage* 4. u. 5. Aufl. München 1906.

Dr. Frank, *Schutzengel oder Würgengel? Grundsätzliches zur Frage der Ungeborenen*. Köln 1921.

Hofmanns *Lehrbuch der gerichtlichen Medizin* v. Prof. Haberdä. Urban & Schwarzenberg. Berlin-Wien 1919. 1. del.

H. Muckermann, Kind und Volk, 2 dela. Freiburg im Breisgau 1921, Herder.

H. Muckermann, Um das Leben der Ungeborenen. II. Aufl. Berlin-Bonn 1922.

Dr. H. Ploss - Dr. Max Bartels, Das Weib in der Naur- und Völkerkunde. V. Aufl. Erster Band. Leipzig 1897.

Dr. Eduard Reich, Geschichte und Gefahren der Fruchtabtreibung. Leipzig 1893.

Dr. Med. Georg Surbled, Die Moral in ihren Beziehungen zur Medizin und Hygiene. IV. Band, Das geschlechtliche Leben. Übersetzt von Dr. med. Wilke. Hildesheim 1910.

Dr. Med. Albert Moll, Aerztliche Ethik. Die Pflichten des Arztes in allen Beziehungen seiner Thätigkeit. Stuttgart. Enke. 1902.

Gospodu prof. Zalokarju se posebej zahvaljujem, da mi je dal na prosto uporabo rokopis svojega predavanja in nekaj knjig iz svoje knjižnice.

Iz kulturnega življenja.

Univ. prof. dr. K. Ozvald:

Morala in družba.

(Temeljna načela tukaj nastopajoče dinamike.)

Ko bi se to vse posamez napisalo, menim, da tudi ves svet ne bi imel prostora za knjige, ki bi se morale napisati.

Evangelij sv. Janeza (21. pogl.).

Eno izmed najčudovitejših svojstev človeške duše je pač to, da čuti ne samo posameznik, ampak tudi vsaka socialna skupina ljudi (zakonska zveza, sloj, društvo, verska zajednica, narod, država...) neodoljivo potrebo, se z ozirom na svoja dejanja in nehanja čim vestneje orijentirati ob vprašanju, kaj da je v tem ali onem primeru prav in kaj ne, kaj se spodobi, kaj je pošteno ter bi se zato moralo storiti, in kaj se ne spodobi, kaj ni pošteno (»fair«) ter bi se moralo opustiti.

Zgodovina človeške kulture in civilizacije uči, da je to v vseh dobah in pri vseh narodih bilo in je še tako. Samo da tozadevni kodeks, najsi bo potem v obliki zapisanih »etičnih« načel (Hammurabi, dekalog, narodni pregovori...) ali pa v obliki nezapisanih, kot živa tradicija nastopajočih šeg in navad in običajev — ni vsekdar in tudi ne povsod isti. Albancu n. pr. običaj krvne osvete velevala, da, če mu je recimo kdo oskrnil sestro ali ubil brata ali kogarkoli iz njegovega sorodstva: ta zločin za vsako ceno maščuje na storilcu ali na njegovih sorodnikih; a Kristus uči, da je treba ljubiti i — svoje sovražnike. Zato pa je tak »moralni« kodeks rad, zlasti z

ozirom na sosedne kodekse te vrste, naravnost ekskluziven, n. pr. krščanska pa poganska (= ne-krščanska) morala. Rimska življenjska modrost je ta faktum točno formulirala v zahtevek: si vivis Romae, romano vivito more — kadar si v Rimu, se drži tega, kar tamkaj velja za prav in dostojno, ter opusti vse, kar Rimljan proglašča za »barbarsko«, za, danes bi rekli, »unfair«.

Celotni, in sicer nezapisani, v obliki žive tradicije se uveljavljajoči pravilnik, ki ostro, lahko bi dejali, da neizprosno do- loča, kakšno ravnanje da ta ali ona skupina ljudi (posamezni kraj, poklic, šolski razred, športni klub, politična stranka, kulturno ob- močje, verska konfesija . . .) smatra v konkretnih položajih življenja za »samo ob sebi umevno« in ki je posamezniku iz te skupine nekak instinktivno rabljen kompas pri njegovem dejanju in nehanju, se imenuje morala te skupine.

Beseda »morala« je tvorjena iz lat. »mores« (običaji, šege, na- vade) ter se danes jako pogostoma sliši in čita; toda večinoma se dandanašnji ž njo jemlje v misel samo eno, brez dvoma velevažno življenjsko področje: seksualno področje. Če se n. pr. danes komu očita »nemoralno življenje«, tedaj je ost teh besed pač po navadi ta, da dotičnik v spolnem oziru ne živi tako, kakor se recimo v tistem kraju ali sloju ali zajednici smatra za prav in dostojno. Da pa spolna komponenta ne more biti ves pomen besede morala, je raz- vidno n. pr. iz tega, da se pri oddajanju uradniških služb vpraša tudi po — moralni kvalifikaciji prosilca; in ni pač dvoma, da bi se tukaj imelo ugotoviti, ali bo prosilec mogel, če se mu poveri služba, pri izvrševanju svojih službenih poslov vsekdar tako postopati, kakor je edino prav n. pr. z ozirom na upravljanje izročenege mu tujega imetja. In če se komu izda izpričevalo, da je »moralno neopore- čen«, tedaj se s takim dokumentom zatrjuje vsaj toliko, da ta člo- vek doslej ni prišel v konflikt s kazenskim zakonikom. In tako je torej morala res — celoten »code morale« te ali one socialne sku- pine.

In še drug zanimiv faktum stopa tukaj na dan: da pravzaprav nima smisla govoriti o »morali«, to je o eni vseobčni in za vesoljno človeštvo obvezni morali, v kolikor se z besedo morala jemlje v misel tista živa voda, ki z instinktivno silo človeku kreta njegovo dejanje in nehanje. Morál je marveč cela vrsta, toliko — koli- kor je tistih skupinskih vrst, ki obsegajo večje ali manjše število člo- veških bitij ter imajo vsaka docela samosvojo duhovno »strukturo«. Lovska morala n. pr. je drugačna nego pa trgovska ali uradniška ali kmetska ali meščanska ali umetniška ali roparska (Čaruga!) ali mo- rala kake verske zajednice itd. Najboljši dokaz za raznoterost mor- al so posamezni primeri takega dejanja in nehanja, ki ga storilec smatra za popolnoma »v. redu«, ki pa bi ga, če ga motrimo z vidika samo ene morale, pač proglasili za — n e - m o r a l n o ! Tako n. pr. so v »poslovni« morali vest in nje utripi navadno — »privatna stvar«; in tovariš, ki noče součencem pri šolski nalogi na prepovedan način pomagati, velja v razredu za — »neznačajneža«. Itd.!

Kajpada zavoljo pisane raznoterosti moral prav lahko različne morale v presojanju istih življenjskih položajev v bolj ali manj občutni meri trčijo ena ob drugo. Naravnost šolski zgled je tragika nezakonske matere in nezakonskega otroka, ki ju morala preproste vaše duše »ländlich-sittlich«, to se pravi, da vse drugače obrajta, nego pa n. pr. morala socialno čutečega reformatorja človeške družbe. »Oče so kleli, topli me, — mati nad mano jokali se; — moji se mene sram'vali so, — tuji za mano kazali so.« To je pač s pretresljivo realitiko podana refleksija nezakonske matere v čudovitolepi Prešernovi pesmi — v odsvitu ene, jako stare morale, dočim bi ob vodstvu druge, v »stoletju otroka« nastopajoče, deteta neporočene matere nikdar ne smeli označevati z žigom sramote, ampak bi se mu, ako treba, moralo nakloniti čim več ljubezni in socialne pravičnosti.

Toda bolj kritičen, nego v tem ali onem oziru dani konflikt različnih moral je neki drug, čestokrat naravnost usodepoln pojav, ki ga, žal, vedno češče srečavamo v sodobnem življenju: demoralizacija.

Izvor današnjemu pojavu demoralizacije, ki v svojem plašču nosi silno nevaren duševni dinamit, je v prvi vrsti tisto socialno preseljevanje duš iz ene miselnosti v drugo, tisto prehajanje iz agrarnih, oziroma patrijarhalnih v drugačne, »moderne« razmere življenja, kakor se odigrava pred našimi očmi in ki je legalni otrok — današnje dobe industrijalizma. Kdor ima dovolj izurjen pogled za motrenje socialnih pojavov, osobito za »prerojevanje, prenavljanje in iz bitja v bitje presnavljanje« takih pojavov, temu pač ne more uiti dejstvo, da je tisto zgolj mehanično, iz kapitalističnega mišljenja izpočeto gledanje sveta in življenja, v katerem ima svoj votek idejno jedro moderne tehnike — današnjemu človeku vrglo v dušo grintavih zeli. Taka »praktična« usmerjenost duše vidi namreč vsepovsod v zunanji prirodi, ki človeka obdaja, le kvantum različnih sil, ki bi jih, zlasti s pomočjo znanstva, trebalo dobiti v oblast ter čimpreje obrniti v obrestonosni denar, ki da je — sveta vladar. A kakor slepa je ta usmerjenost za kvalitativne strani sveta, n. pr. za »lepo« prirodo, za take strani sveta torej, katere človeku sicer ne polnijo žepa, a mu morejo prav po knežje pogostiti dušo z najplemenitejšimi duhovnimi užitki. In ta čedalje bolj se razpašujoča grobo utilitarna usmerjenost do vnanje prirode, ki je povsem mentalnost iz mentalnosti današnje kapitalistične dobe, se je sodobnemu človeku strahovito maščevala: z mehanizirala mu je slednjič i njegovo — dušo, kakor da je tudi svet duha del kozmične prirode ter da je i zanj najvišje merilo: profit!

In tako se danes širom sveta proglašča, v smislu »nove« morale, načelo, da — »človek toliko velja, kar plača«. Toda taka in sleherna podobna »morala« ni več istinita morala, temveč prava pravcata — demoralizacija, neke vrste razlastitev na kakem moralnem področju, to se pravi, v kolikor gre n. pr. za današnji mamonizem, iz rodovitne,

z živimi sokovi prepojene zemlje iztrgano ter na peščena tla vrženo načelo krščanske morale, da: tvoje duše ne odtehtajo vsi gmotni zakladi sveta. In kabinetni vzorec demoraliziranca je žid Bonaventura (v »Veroniki Deseniški«), ki takole modruje: »Ljudje in običaji se menjajo iz kraja v kraj — in mi, mi gledamo, da vsem ustrezemo.«

Zlasti komur je do kakršnihkoli pedagoških ukrepov glede naraščajoče demoralizacije na področju gospodarskih, spolnih, političnih, poklicnih odnošajev, ta danes ne more kar mirno iti preko zgoraj omenjenega dejstva o »socialnem preseljevanju duš«, ki nastopa v vedno večjih dimenzijah ter sega i v čedalje širše sloje. Le glejmo!

Najznačilnejša plat za sodobno stopnjo socialnega razvoja je dejstvo, da se človek vedno bolj odtuja sočloveku. Moderno življenje čedalje bolj opušča socialno strukturo zajednice (Gemeinschaft — kakor je n. pr. rodbina) ter se začenja vobče odigravati v socialnem ogrodju družbe (Gesellschaft — kakor je n. pr. politična stranka). Eno se od drugega razlikuje kot noč in dan.

V to ali ono skupino ljudi, katera očituje socialno strukturo zajednice, n. pr. rodbina, domovinska občina, fara..., je, ali bolje rečeno, je bil posameznik organski včlanjen, to se pravi: vse člane zajednice neposredno spaja v eno, samorastlo celoto čut solidarnosti in soodgovornosti (po geslu: eden za drugega, vsi pa za vsakega!) in pa medsebojno (neskončno) zaupanje. Vsak zajednični član je nekak reprezentant cele zajednice in njena čast ali nečast je obenem njegova čast, oziroma nečast.

A za družbo, kamor spadajo n. pr. vsakovrstna društva, ki ni človek že po rojstvu njihov član, ki jih marveč odrastli po medsebojnem dogovoru sklepajo (bolniška blagajna, planinsko društvo, klub, kartel, partija...), je značilno to, da je umetno, na podlagi medsebojne pogodbe (»pravila«!) tvorjena enota, zgolj vsota posameznikov, ki eden drugemu prav nič ne zaupajo, katere marveč veže samo skupnost interesov in kjer hoče vsak samo za svoje dejanje in nehanje biti odgovoren. Ako naj ta ali ona skupina ljudi s socialno strukturo družbe, recimo na odborovi seji ali v plenarnem zborovanju »hoče« kaj kot skupina, tedaj se to hotenje ne odigrava po načelu solidarnosti (eden za drugega, a vsi za vsakega!), kakor če n. pr. »vsa fara« hoče novih zvonov, temveč po načelu — vsote, to se pravi samo s pomočjo fikcije in pa sile: s pomočjo večinskega načela, ki ga večina manjšini vsili.

Življenje sodobnega kulturnega človeka se odigrava v različnih socialnih skupinah, kakor so: rodbina, ljudstvo, narod, država, cerkev, domovina, poklic, stan, stranka, razred, organizacija, kulturno območje... Po svojem socialnem ogrodju so te skupine deloma zajednica, deloma družba. Ne smemo pa prezreti značilne in reči treba da — usodepolne zakonitosti, ki se tukaj javlja: da v naši sodobnosti zajednice čimdalje bolj razpadajo in da na njihovo mesto stopajo nove tvorbe z očitvidno socialno strukturo — družbe. Še v polpretekli dobi je n. pr.

za kmetsko rodbino veljal običaj, da, če je prišlo po pošti pismo za tega in tega člana rodbine, je to pismo brez zamere in kot nekaj samo po sebi umevnega odprl katerikoli član rodbine in se je to pismo pred vso rodbino prečitalo. In danes? No, danes tozadevno hčerka šestokrat ne zaupa niti svoji materi in po vsaj bolj gosposkih rodbinah se n. pr. mož in žena izrečno dogovorita, kako da bosta postopala in puncto pošte. — Ali: ko sem prišel kot fantek prvič v mesto, kar nisem mogel verjeti, da se mestni ljudje med seboj ne pozdravljajo, ko smo vendar doma tudi vsakemu tujcu prinesli »dober dan« nasproti; a mi s svojo »družabno« oliko bi se danes na sprotnim postopanjem, to je nad pozdravom neznanca, vsaj deloma čudili, če ne celo naravnost zgražali. — In če je v tistih polpreteklih časih ponoči iznenada potrkalo na vežna vrata ali na okno, sta oče ali mati zaupajoče vprašala: »Kdo si božji?« A danes marsikdo, preden se vleže, pogleda, pač ne poln zaupanja, pod posteljo, če se že ne gre prepričati, ali je revolver »za vse slučaje« pri roki in v redu.

S prehajanjem zajedniške socialne strukture v družabno pa je obenem spojeno dvoje drugih, pomembnih prememb: z narodnim duhom prešinjani, sočni običaj (Sitte) in pa noša (Tracht), ki imata domovinsko pravico v zajednici (rodbini, domačem kraju, narodu...), se čedalje bolj umikata mednarodni, puhli konvencionalnosti (bonton!) in modi.

In moderna morala, tisti nezapisani kodeks vsakojakih pravil, ki človeku v vsakdanjem dejanju in nehanju predpisujejo, kaj in kako da je prav, a še rajši farizejsko opravičujejo, kar v istini ni bilo prav, ta moderna morala je po svojem bistvu — »družabna« morala. Večina njenih naukov je oprta na temeljno načelo »družbe«: da je vsakdo odgovoren samo zase in svoja dejanja, samo za svojo krivdo in da je ta ali oni uspeh samo njegova zasluga; a soodgovornost se po tem naziranju odklanja. In tako dobivajo z notranjim razkrojem raznih zajednic besede: resničnost, zvestoba, pravičnost, poštenost... danes bolj ali manj nov smisel. »Zvestoba« n. pr. je zajedniškemu pojmovanju te besede, kakor točno izvaja M. Scheler, naravno trajanje ljubezni pa zaupanja; in zahtevati tukaj kakih »obljub« ali garancij, bi se pač reklo, dotičnika naravnost žaliti. A danes, na družabnih temeljih življenja se pod zvestobo vedno bolj umeva dispozicija za istinito držanje danih obljub in pogodb. In tako je recimo prišlo, da nam modernim in nadmodernim veljajo tiste ženske, ki so poštene soproge in dobre matere, za starokopitne in perverzne, kakor to jedko ugotavlja globokogledi Strindberg. In prav iz istega razloga nam tisti hreščeči klic po svobodi, svobodi in svobodi čestokrat suflira samo naša — slabost.

Zato pa dado misliti tiste neosnovane teorije, ki pospešujejo razkroj življenjskih zajednic, trdeč, da so tudi pristne zajednice, kakor n. pr. zakonska zveza, le umetne, na dogovorjeni pogodbi sloneče tvorbe. Na podlagi take vere začenjajo »vezi« različnih zajednic vedno bolj popuščati, te zajednice postajajo bolj in bolj do-

stopne poljubnim izpremembam in »reformam« in na mesto spoštovanja pred njimi stopa — samovoljnost.¹

Z ozirom na pedagoške probleme, ki tukaj silijo na plan, se mora omeniti, da povzroča veliko zmede medsebojno zamenjavanje morale (nравstvenosti) z etiko (nравoslovjem). V istini pa treba eno imeti strogo vsaksebi od drugega. Qui bene distinguit, bene docet!

Pravi *raison d'être* kake morale je v tem, da kdo po njej živi ter nič ne vprašuje, so li njeni »predpisi« opravičeni ali ne, odkod izvirajo, itd. In v takem jedru pojma morala je zasidrana že omenjena mnogoštevilnost moral. A glavni znak etike je teoretsko pretresanje tega, kar se imenuje morala. Značilno za etiko je torej to, da znanstvenik po vrsti vzame razne morale pod drobnoogled svojega razumovnega (racionalnega) razglabljanja, skušajoč n. pr. ugotoviti izvor posameznim moralam, njih medsebojno odvisnost in razliko, njih stopnjo dovršenosti in zlasti še to, katera izmed njih se toliko približuje popolnosti, da bi se lahko proglasila za nekak kategorični imperativ, ali drugače rečeno, da bi se dala sprejeti za brezpogojno občeobvezni, »znanstveno« utemeljen predpis vsaj na tem ali onem poprišču človeškega dejanja in nehanja.

Odnosaj med moralo pa etiko je podoben odnosaju med organskim poslovanjem tega ali onega uda v našem telesu pa med znanstveno osnovanim sredstvom za morebitno pospešitev tega poslovanja, n. pr. med očesom pa — naočniki. Naočniki so velika dobrota za marsikoga, kdo bi oporekal, toda s pridom bo si jih pač samo tisti kratkovidnik n. pr. nataknil na nos, čigar oko vsebuje še vsaj nekaj — organski funkcionirajočih življenjskih sil.

In nič drugače ni to s posameznimi izsledki »znanstvene« etike. Če recimo gojenec daje vzgojitelju povoda za opozoritev na ta ali oni teoretsko ugotovljeni zahtevek »spolne etike«, tedaj bo taka opozoritev samo takrat imela kaj smisla, ako je v gojenčevi duši še kaj dovzetnosti za — živo spolno moralo, v kateri je kot otrok bil vzgojen. Zato pa je tudi kaka sicer manj dovršena, a še živa »vaška« morala neprimerno boljša, nego pa tisti nevarni štadij v duhovnem razvoju človeka, ko začne kdo iz teh ali onih vzrokov s pomilovanjem »prosvetljenca« zreti na ves rekvizit »takozvane« morale, v kateri je zrastel, poln prosvetaškega ponosa — »daß wir es so herrlich weit gebracht haben«. Tak človek je suha veja, ki nudi bore malo ali pa nič več oprijemališča za cepič etične pobude, pa naj bi ta pobuda bila teoretski še toli globoko fundirana.

In kakšna neki je prognoza, ki se da z ozirom na vse to postaviti razvoju morale in družbe v bližnji bodočnosti? No, res je, da silno pešanje živega moralnega čuta, česar danes ni mogoče več zanikati, bodi to naravnost in na glas povedano, človeka sili skoraj do obupavanja, zlasti do obupavanja nad našo inteligenco,

¹ Gl. M. Scheler, *Das Ressentiment im Aufbau der Moralen*. (Abhandlungen und Aufsätze, I., 1905, str. 259—263.)

oziroma nad tistimi, ki se radi imajo za kaj boljšega. Toda dovolil bi si opozoriti na velevažno dejstvo, da je ljudstvo, to se pravi tisti »negospodski« sloji našega naroda tam zunaj po selih — silen rezervoar moči. Vsa kultura, pravi kulturni filozof Berolzheimer, je sicer aristokratska, v tem smislu, da posameznik ali več posameznikov ubira nova pota. Ali pa ta pota peljejo do uspeha ali ne, to zavisi od ljudstva, ki s svojim skorajda nezmotljivim instinktom pritrdi temu, kar je v istini kaj prida, ter zavrže tisto, kar je za življenje brez pomena. In upajmo, da je tudi v našem ljudstvu moralni instinkt še zdrav in čill! V tem bi namreč bilo dovolj poročstva za bodoči razvoj vsaj naše družbe — brez prevelikih potresov.

Mojstrana, 20. julija 1924.

Filozofija.

Kratochvil dr. J., *Přehledné dějiny filosofie*, 8°. Str. 188. V Brně 1924. Nakl. Barvič a Novotný.

Češki filozof Kratochvil se lahko ponaša že s celo vrsto filozofskih del. Najznamenitejša so: Dnešni otázky filosofické (1909), Časové úvahy filosofické (1913), Věda a vira ve filosofii středního věku (1914), Otázky a problémy (1916), Záhada Boha v antické filosofii (1920²), Filosofické essaye (1921), Uvod do filosofie (1922³). Sedaj je izdal zgodovino filozofije.

V uvodu po pravici naglašja pomen zgodovine filozofije. Ne da bi bila sama filozofija, kakor je menil Cousin, je vendar filozofiji neobhodna sotrudnica. Filozof, ki naj stremi za višjo sintezo, mora poznati zamisli in podmene, rešitve in poizkuse miselcev prejšnjih dob. Nobenega filozofskega sistema ni, ki ne bi podajal kakega posebnega pogleda na resnico, ki je le ena, a je vse noben človek sam ne more doumeti. K. je zastopnik krščanskega novoidealizma ter motri s tega stališča — strogo objektivno, a vendar s tega vidika — razvoj človeške misli v zgodovini in zdi se mu, da se bliža velika sinteza bodočnosti. To bodočnost, ki mu pomeni zlasti za življenje češkega naroda poglobljenje in poduhovljenje pozdravlja s svojim idealnim živlenskimi geslom: Sursum!

Delo obsega pregled vse zgodovine, od indske do sodobne filozofije. Vsako dobo K. kolikor mogoče kratko, a jasno označi, pokaže nje zvezo s preteklostjo, povzame nje pridobitve in oriše nje filozofe, obširneje velike predstavnike, krajše, časih z nekoliko besedami druge. Dasi obseg dela ni velik, nudi vendar na tak način celoten pregled. Na koncu vsakega važnejšega oddelka je literatura, ne nakopičena, temveč izbrana, in sicer so odbrana najboljše dela svetovne literature (zastopani so jeziki: češki, francoski, italijanski, angleški in nemški). Večino obdelane snovi je podal K. že v svojem Uvodu. Popolnoma novo pa je zadnje poglavje: Zgodovinski razvoj češke filozofije (str. 149—181). Čehi so lahko ponosni, da imajo v srednji

Evropi najstarejša filozofska dela v narodnem jeziku (prva že iz 14. stoletja). K. nam riše ves razvoj od praotca češke filozofije Tomaža s Štitnega (1331—1401) do današnjih dni. Jako zanimivo je opazovati razne struje, ki so se javljale v razdobju poltisočletja. Zlasti v 19. in 20. stol. je filozofsko mišljenje vedno bolj pestro; vrste se neetični apriorizem, Heglov idealizem, herbartizem, pozitivizem, humanizem, novoidealizem. Sodobna češka filozofija stoji v znamenju življenskega idealizma. Za to zadnje poglavje moramo biti g. dr. Kratochvilu posebno hvaležni, ker nam podaja prvi, znanstveno natančni pregled češke filozofije prav do zadnjega časa. Zaznamenovana so še dela iz l. 1923. Med drugimi filozofi sta navedena tudi naša rojaka, ki delujeta med Čehi, Ivan Žmavc (Uvod do socialny energetiky 1918, O prirodovědeckých základeh soc. náprav 1922) in eksperimentalni psiholog M. Rostohar. A. U.

Verstvo.

O ljubezni. Dvanajst samaritanskih govorov. V stolni cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani govoril dr. Mihael Opeka, stolni kanonik in učitelj homiletike na vseučilišču v Ljubljani. V Ljubljani 1923. Založila prodajalna K. T. D. H. Ničman. Natisnila Jugoslovanska tiskarna.

Krasna cvetka iz lepega in sedaj že tako obširnega venca homiletičnih knjig dr. Mihaela Opeke! Kakor vse prejšnje, je tudi le-ta času primerna in v sedanjih razmerah zelo potrebna. Vsebuje dvanajst govorov o ljubezni, ki razpravljajo o velikem poglavju ljubezni do bližnjega in o nekaterih starih in modernih grehih zoper njo.

Prvi govor obdeluje snov: Kaj je ljubezen do bližnjega? Kdo je naš bližnji? Zakaj ga moramo ljubiti? Ker je današnji svet tako prazen krščanske ljubezni do bližnjega, se obrne govornik z ganljivo prošnjo do Boga: »O ti veliki, dobrotni Bog ljubezni, obudi med nami več ljubezni!«

V nadaljnjih govorih (II.—VI.) se razlaga: Ljubezen do sovražnikov, Telesna dela usmiljenja, Bolniki, Duhovna dela usmiljenja, Requiem aeternam (molitev za duše v vicah).

Predmet VII.—XI. govora so grehi proti ljubezni do bližnjega: Največji greh zoper ljubezen (pohujšanje), Sovrašstvo in sovražnost, Nevoščljivost, Jezik žali ljubezen, Ne sodite, da ne boste sojeni! Pretresljiv je posebno govor o pohujšanju. »Izutil sem pravkar, da je pohujšanje največja pregreha zoper ljubezen do bližnjega. Resnično, zelo gorostasna je. Umor na duši je, in kolikor je duša več od telesa, toliko je dušni umor groznejši od telesnega. Najstrašnejši umor je umor na duši, pravi sv. Tomaž iz Villanove. Če tisoč ljudi po telesu umoriš, škoda ni tako velika, nego če eno dušo ognju izročiš... Grozno bodo kleli na duši umorjeni, vse tiste nesramne tovariše svoje, ki so pod krinko prijateljstva zastupili njihove duše, ... kleli tisto ženstvo, ki je pod pretvezo módnih novosti brezstidno razkazovalo svojo goloto po ulicah in kavarnah, ... kleli vse tiste pisatelje,

slikarje, kiparje, vse tiste laži-umetnike, ... kleli vsa tista gledališča, ki so po svojih odrih proslavljala strasti in sramoto, ... vsa tista izložbena okna, kjer so se ponujale knjige brez Boga in brez zapovedi božjih, slike, ponižujoče vsako moško dostojanstvo in vsako žensko čast!»

XII. govor: Ljubezen kronana je blagodejen sklep v srce segajočih izvajanj — kaj nam bo plačilo, če zvesto izpolnjujemo zapoved: Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebel! »Bog sveti Duh bo s posebno ljubeznijo ljubil tiste, ki imajo v sebi duha od njegovega duha, ogenj od njegovega ognja, ljubezen od njegove ljubezni.«

Jezik in slog v vseh govorih sta dovršeno lepa. Zanimivi so zgodovinski zgledi, katere govornik navaja. Posebno v izobraževalnejših krogih so taki zgledi iz svetovne zgodovine najbolj uporabljivi.

Dr. Anton Medved.

Pravo.

Slobodan Jovanović, **Ustavno pravo** kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. 8°. 472 str. Izdavačka knjižarica Gece Kona, Beograd, 1924.

Dr. Slobodan Jovanović, profesor državnega prava na beograjskem vseučilišču, učenjak svetovnega slovesa, nam je podal s to knjigo prvo sistematično delo o našem ustavnem pravu. Priznati je treba, da je delo, ki obsega 472 strani, zares dovršeno. V njem je vpoštevana vsa dosedanja zadevna literatura, tudi slovenske razprave in monografije so častno zastopane; tu najdemo univ. profesorje dr. Dolenca, dr. Žolgerja, dr. Pitamica, dr. Kušēja, dr. Šavnika, dalje Lajovca, dr. Stesko, dr. Ribača i. dr. Prezrl pa je važno razpravo univ. prof. dr. Lapajmeta v Njivi 1921 »Ustava in jezik«.

Svojo knjigo je razdelil avtor na pet oddelkov. Za zanimivim zgodovinskim uvodom obravnava v prvem delu osnovna načela vidovdanske ustave (VU), v drugem govori o ustavotvorni skupščini, v tretjem o narodni skupščini, v četrtem o kralju in o upravi, v petem o pravnem položaju državljanov. V sistematičnem oziru imam pomisleke glede četrtega dela. Pod naslovom »Kralj« ne obravnava le ustavnega položaja krone, kar odgovarja naslovu in kar tvori naraven odstavek zase, ampak drugo polovico istega četrtega dela posveča upravnim organom in razpravlja o ministrih, uradnikih, državni upravi, samoupravi itd. Vso to obsežno snov, ki zopet tvori naravno enoto, bi bil lahko uvrstil v posebno poglavje.

Prvi del knjige razpravlja o osnovnih načelih VU. Najprej se bavi avtor z državnim imenom, grbom, zastavo in jezikom. Ime »Kraljevina SHS« odobrava sicer kot točnejši izraz obstoječega stanja, oporekati pa mu je mogoče napram imenu »Jugoslavija«, ker je treba, da bo naš ideal popolna stopitev teh treh plemen v eno (str. 56). Dalje se izraža plemensko trojstvo v državnem grbu.

Srbo-hrvatsko-slovenski jezik, ki ga člen 3. VU proglašja za naš službeni jezik, »u stvari ne postoji« (str. 56). V ustavotvorni

skupščini so nekateri smatrali slovenski jezik za dialekt srbsko-hrvatskega jezika, drugi pa kot poseben jezik. Na drugi strani pa — nadaljuje Jovanović — bi se s formulacijo, da je službeni jezik srbsko-hrvatski in slovenski, »moglo dovesti u sumnju narodno jedinstvo, koje se teško slaže sa dvojstvom jezika« (str. 56), dočim sedanja formulacija tega ne kviri, daje pa vendar službenemu jeziku slovensko obeležje.

Nato preide avtor k obliki vlade, monarhiji, Govoreč o pridevku »parlamentarna« (čl. 1. VU) pride do zaključka, da podaja VU kopijo starega srbskega parlamentarizma iz l. 1903 (str. 59), poslabšanega v toliko, da sedaj ni več potreben pristanek Državnega sveta za štirimesečno podaljšanje proračuna, ako je parlament razpuščen.

Prvi del zaključuje poglavje o državnem edinstvu. VU je zgrajena na tezi, da so Srbi, Hrvati in Slovenci en narod. Sprejela je vse tri pojme kot ravnopravne v sam državni pojem, ni pa hotela dati Srbom, Hrvatom in Slovencem možnosti, da se razvijajo v svojih posebnih, plemenskih oblastih (str. 63), zato ona ostra maksimalna meja za prebivalstvo v posamezni oblasti, ki ne sme presežati 800.000. Kot jamstvo zoper hegemonijo srbskega plemena kot najjačjega, pa daje VU parlamentarizem in samoupravo.

Drugi del govori o spremembi ustave ter o vprašanju, koliko izpreminjajo ustavne določbe brez nadaljnje izvršilne zakonodaje veljajoče pravo.

Tretji del obravnava narodno skupščino. V prvem poglavju se bavi z normami volilnega prava, s pogoji in izgubo volilne pravice. V posebnem poglavju govori o pogojih za pasivno volilno pravico, pride do sklepa, da so ti pogoji v ustavi izčrpno navedeni in se ne morejo dopolnjevati z zakonom, da je bilo torej uničenje komunističnih mandatov l. 1921. po posebnem zakonu ustavno nepravilno. Zelo obširno razpravlja o volitvah in obdela poleg ustavnih tudi določila zadevnih zakonov. Zanimivi so zaključki, do katerih pride avtor, ko govori o kraljevi pravici, da razpusti skupščino pred koncem njene štiriletne dobe. Dotični ukaz morajo soprodpisati vsi ministri. S tem je hotela VU samo izreči, da so ga vsi ministri dolžni podpisati in da s tem zanj odgovarjajo. Ako posamezni ministri dotičnega akta ne bi soprodpisali, bi bili odgovorni radi kršitve ustave, ker ne bi podpisali nečesa, kar so bili dolžni soprodpisati, ali pa bi morali s svojim odstopom izraziti, da ne soglašajo z ukazom.

Gledé vprašanja, kolikokrat je dopusten razpust parlamenta, zastopa Jovanović teoretično mnenje, da — kot apel na narod, ki naj z volitvami izjavi svojo voljo — le enkrat. Pravilno pa izvaja, da VU te omejitve ne pozna in zato je vprašanje, kolikokrat zaporedoma se more parlament razpustiti, odvisno od tega, ali je proračun že sprejet ali ne, ker je ukazno podaljšanje proračuna dopustno le enkrat (čl. 114. VU).

Ne morem se pa strinjati z avtorjevim tolmačenjem čl. 75. VU, ki določa, da mora biti narodna skupščina ob času vojne stalno zbrana, ako sama ne odloči drugače. Jovanović pravi, da se vsled

te določbe skupščina pač ne sme zaključiti, lahko se pa razpusti, ker s tem preneha njen obstoj. Razpust ni v čl. 75. izrečno naveden in se ne more subsumirati pod zabranjeno »zaključenje«. Ta razlaga bi omogočala, da se obide ta zares moderna ustavna norma, ki ima namen zagotoviti parlamentu stalno kontrolo v trenutkih, ki so za državo najtežji in ko je kontrola dvakrat potrebna. Zato takrat ni dopustno zaključiti skupščinskega zasedanja, tem manj razpustiti parlament. Seveda pa ne izključuje navedena norma, da se medtem izvedejo volitve in brez prekimbe stopi nova skupščina na mesto stare.

Izčrpno obdela nato avtor vse določbe VU in poslovnika narodne skupščine, ki urejajo pravni položaj poslancev in narodne skupščine sploh. Določbe čl. 74. VU, da vsak poslanec zastopa ves narod, tolmači tako, da mora poslanec izvrševati svojo funkcijo v občem narodnem interesu, da pa se ne more reči, da bi jo moral vršiti tudi v soglasju z narodovo voljo, ker slednja kot pravni pojem pri nas — referendumu nimamo — ne obstaja (str. 179). Dasi je to res, bi jaz vendar navedenega zaključka ne izvajal. Norma čl. 74. VU hoče poudariti sociološko načelo in zato ji manjka drugi bistveni element pravne norme, »sanctio legis«. Kot sociološka norma pa se že lahko sklicuje na sociološki činitelj narodove volje.

Praktično zelo važna, vendar pa mnogo preozkosrčna se mi zdi razlaga čl. 79. VU, ki določa, da je za potrditev pogodb s tujimi državami potrebna predhodna odobritev narodne skupščine. Ni pa treba predhodne odobritve narodne skupščine za čisto politične sporazume. Ta norma pomeni napredek napram ustavi iz l. 1903. in poleg parlamentarnih činiteljev bo ravno znanstvena razlaga določila njene skrajno nedoločene meje (kaj je »čisto politični sporazum«, ali je morda tudi pri teh potrebna vsaj naknadna odobritev parlamenta). Avtor meni, da se z nazivom »čisto politični sporazum«, označujejo sporazumi v diplomatični akciji, v prvi vrsti zveze med državami, katerikrat tudi vojne konvencije; seveda, ako ne nasprotujejo ustavnim omejitvam (čl. 79. VU). Zatorej so po ustavnem besedilu še vedno mogoče tajne politične zveze in tajne vojne konvencije, o katerih parlament ničesar ne ve (str. 255). S to razlago se načelo, da skupščina sodeluje pri vseh mednarodnih pogodbah, zlasti pri najvažnejših — kar je očitvidno ratio legis čl. 79. VU — ubija in skupščina bi odobravala izjemno pač brezpomembne stvari, dočim bi se težišče mednarodnega življenja še vedno nahajalo v rokah tajne diplomacije. Nasprotovala bi tudi gorenja razlaga načelu parlamentarnosti, ki ga ustanavlja čl. 1. VU.

Dalje razpravlja avtor o ministrski odgovornosti, ki jo deli v politično in kazensko. Politična odgovornost ministra se javlja v tem, da izsili parlament z nezaupnico ministrov odstop. Kazensko pa odgovarja minister kralju in parlamentu radi kršitve ustave in zakonov, zato je določeno tudi posebno postopanje. Jovanović meni, da je naša ureditev ministrske odgovornosti zelo nepopolna. Obtožiti morejo ministra le poslanci, ne pa tudi posamezni državljani; v parla-

mentu je za obtožbo potrebna dvetretjinska večina, ki je ne poznata ne belgijska, ne francoska ustava (str. 304).

Četrty del obravnava ustavni položaj krone in upravnih organov. Najprej očrta razliko med dinastijo in rodbino, razpravlja o pravici do prestola, o redu prestolonasledstva, zasedanju prestola, prevzem vlade in ostavki na prestol. Nato obdela namestništvo in izpraznitev prestola. Drugo poglavje govori o osebnih kraljevih privilegijih, poda pravni položaj kraljevskega doma po določbah VU in rodbinskega pravilnika iz l. 1909. ter končno obdela privilegije namestništva. Tretje poglavje obravnava kraljevo oblast: zakonodajno, uredbo-dajno, upravno, sodno in pravico podeljevanja redov.

Naslednja tri poglavja govorijo o ministrih in uradnikih, — kjer je obdelan že novi uradniški zakon, — o razdelitvi države na oblasti, zakonu o samoupravi, občni upravi, zvezi med obema in končno o Državnem svetu kot našem vrhovnem upravnem in Glavni kontroli, kot našem najvišjem finančnem sodišču.

V zadnjem — petem — delu nam podaja avtor pravni položaj državljanov. Najprej našteva njihove osebne pravice, med njimi tudi svobodo vere in vesti, ki obsega svobodo javnega izpovedovanja in izvrševanja svoje vere ter svobodo veroizpovednega združevanja. VU ne pozna več državne cerkve, ne proglašča pa tudi ne ločitve cerkve od države. Po VU naj bi bile cerkve avtonomne ustanove, kar pa ne izključuje niti državne podpore niti državnega nadzorstva; oboje pa ne sme iti tako daleč, »da bi iz cerkve napravilo državno ustanovo« (str. 436). Presenetli pa nas nadaljnji zaključek, da s priznanjem poedinih veroizpovedanj ustavotvorec ni priznal tudi poedinih duhovnih udruženj (redov in kongregacij), ki živijo v cerkvenem okviru. Kot primer navaja, da priznanje katoliške cerkve ne vključuje (povlati za sobom) priznanje jezuitskega reda. To naziranje se pač ne strinja z ravnokar ugotovljeno in v čl. 12. VU uzakonjeno avtonomijo veroizpovedanj.

V zvezi s tem razpravlja avtor o ustavno zajamčeni ravnopravnosti veroizpovedanj pred zakonom. Zato se mu zdita možni dve razlagi. Po prvi se mora izvrševati nad posameznimi cerkvami državni nadzor in se jim dajati državna podpora v enaki meri; po drugi pa naj se razmerje vseh veroizpovedanj do države uredi z istim zakonom. Prof. Jovanović se izreka za prvo mnenje. Dalje priznava, da VU ni uredila vprašanja ne o zasebno- ne o javnopravni osebnosti verskih družb. Državne podpore ne more zahtevati nobeno veroizpovedanje (? pri nas že iz naslova verskega zaklada) v kolikor pa daje država podpore, mora to storiti sorazmerno. Razpravljajoč o ureditvi občevarjanja verskih družb s cerkvenimi poglavarji, ki bivajo izven državnih mej, si avtor usvaja zahtevo katoličanov po svobodnem občevarjanju s papežem; škoda, da niso pri tem merodajni načelni razlogi svobodoumnosti in verske avtonomije, ampak le tehnična neizvedljivost. Pravilno zavrača avtor tudi vsako vladino cenzuro nad papeževimi enciklikami, češ, da jih je po objavi mogoče itak preganjati po tiskovnem zakonu, ako vsebujejo kaj kaznivega.

Kancelparagraf zagovarja v toliko, — kljub ostri kritiki katoličanov — kolikor naj bi bilo potrebno za svobodne volitve.

Nato razpravlja prof. Jovanović o svobodi znanosti in umetnosti, ki sta po čl. 16. VU svobodni. Iz ustavnega načela (čl. 16. VU), da je osnovni pouk državen, izvajajo, da so starši dolžni pošiljati otroke le v državne, ne pa tudi v zasebne šole. Zdi se mi, da je tu avtor vendar preveč ozkosrčen. Dejstvo, da je ustavotvorna skupščina zavrnila predlog, vsled katerega naj bi bile zasebne šole zabranjene, — po avtorjevem mnenju še ne dovoljuje staršem, da izbirajo med privatno in državno šolo; — iz tega da sledi samo možnost zakona, ki bo dovoljeval, da se ustanovljajo zasebne osnovne šole v krajih, kjer ni državnih (str. 440).

Nekoliko preoster fiskalizem odseva pač tudi iz trditve, da se ustavno zajamčena brezplačnost pouka ne nanaša ne na izpite ne na izpričevala.

Glede verske vzgoje zadostuje že želja enega roditelja, da se daje verski pouk. Razen tega pa nima cerkev na pouk nikakega vpliva.

Med političnimi pravicami našteva avtor: svobodo tiska, zborovanja in združevanja ter pravico prošnje.

V naslednjem poglavju obravnava avtor socialna določila III. oddelka VU in z razpravo o mednarodni zaščiti manjšin zaključuje svoje delo.

Jako zanimiva so Jovanovićeva izvajanja v uvodu, kjer nam črta zgodovino postanka naše države od l. 1914. dalje, nastanka VU ter podaja zelo točno glavno vsebino vseh ustavnih predlogov. Pač škoda, da nam avtor ni podal vsaj v glavnih potezah razvoja ustavne zgodovine bivše kraljevine Srbije, ampak je začel z izbruhom svetovne vojne.

Pri pravnem tolmačenju nastanka naše države zadene na vprašanje, ali smo nova ali stara država, problem, o katerem sta razpravljala tudi že univ. prof. g. dr. Žolger (Sl. Pravnik 1923, Da li je naša kraljevina nova ili stara država, oz. Čas 1923) ter diplomat g. dr. Ribař (Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd 1923, Da li je naša kraljevina nova ili stara država).

Jovanović naglašaja najprej, da ga zanima le pravni, ne pa sociološki vidik. Tu pa zopet razlikuje; v mednarodnem oziru smo nadaljevanje stare kraljevine Srbije, v notranje-državnem, ustavnem oziru pa smo nova država (str. 21) z novo ustavo, kar kaže tudi izprememba zunanjih državnih simbolov: imena, zastave in grba. Ta nova država je nastala z ujedinjenjem Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki so en narod z velikimi razlikami imena, vere, abecede, političnih ustanov in kulturnega življenja (str. 20). Nova država se ni mogla ustanoviti na zgodovinskem temelju, ker so vse politične ustanove, ki so se razvile pri Srbih, Hrvatih in Slovencih, v teku zgodovine služile njihovemu plemenskem separativizmu in oteževale njihovo politično ujedinjenje (str. 20).

Dočim se strinjam z avtorjevim pojmovanjem, da smo nova država, vsaj v kolikor priznava to on z ustavnega vidika, mu moram seveda oporekati, v kolikor ne priznava Slovence, da smo narod.

Jako tehtni pomisleki se mi pa vzbujajo pri njegovem mednarodnem motrenju naše države. Jovanović trdi, da v mednarodnopravnem oziru naša država ni nova, ker je »nasledila« ves sistem mednarodnih pogodb kraljevine Srbije, ne da bi bila pravna kontinuiteta prekinjena. Vse te pogodbe kraljevine Srbije tvorijo tri skupine: a) pogodbe z zavezniškimi velesilami, b) pogodbe s sovražnimi državami, c) pogodbe z ostalimi zaveznimi in nevtralnimi državami. Glede pogodb, ki jih je bila sklenila Srbija z zavezniškimi velesilami, določa čl. 12. manjšinske pogodbe, da veljajo vse te pogodbe tudi za državo SHS, dokler se ne sklenejo nove. Torej, zaključuje avtor, ni v pogodbenem stanju bila pretrgana kontinuiteta vsled nastanka kraljevine SHS. Ta zaključek mi je nerazumljiv. Ravno s tem členom 12. manjšinske pogodbe se je ustanovilo novo pogodbeno razmerje med našo državo in zavezniškimi velesilami. Vsebinsko zares iste pogodbe urejajo razmerje kraljevine SHS do velesil, toda mednarodna norma, vsled katere veljajo (causa formalis), je nova: namreč določilo člena 12. manjš. pog., dočim so prej veljale na podlagi norme, katero sta sporazumno sklenili kraljevina Srbija in dotična velesila. Tu je torej popolnoma pretrgana kontinuiteta med starim in novim pogodbenim stanjem; opraviiti imamo s pogodbami, ki so vsebinsko, materialno iste, formalnopravno pa nove. Isto dokazuje njegovo stališče napram pogodbam z nevtralnimi državami in ostalimi zavezniki, izmed katerih jih našteva osem (str. 13), ki so bile že l. 1919. razširjene na vse ozemlje države SHS; potreba razširjanja dokazuje, da ni mogoče govoriti o neprekinjeni kontinuiteti.

Pri tem zadene Jovanović tudi na težavo glede mednarodnopravnega pojmovanja aktov ujedinjenja dne 1. decembra 1918 in v zvezi s tem na vprašanje, ali je bila prečanska Jugoslavija država ali ne. Naš avtor ji odreka mednarodnopravno osebnost, ker je zunanje države niso priznale. Vendar pa je danes nesporno, da je za obstoječo državo zunanje priznanje le deklarativno, ne pa konstitutiven čin (kdo dvomi, da obstaja tudi v mednarodnem oziru Rusija ves čas, dasi je mnogo držav še danes ni uradno priznalo, Anglija pa n. pr. šele letos). Ne glede na to pa je ravno Srbija uradno priznala prečansko Jugoslavijo in je tudi v tem oziru bila državnost slednje nedvomna.

Svoje naziranje zagovarja Jovanović tudi z ne ravno prepričevalno trditvijo, da si je decembrske akte težko razmisliti kot mednarodno pogodbo (str. 19). Pred njimi je bil z ženevsko deklaracijo storjen poizkus ujedinjenja potem mednarodne pogodbe (torej nekaj, za kar je bilo treba na obeh straneh mednarodnopravnih subjektov), sedaj pa da je bilo treba poizkusiti z drugo obliko. Nič bolj prepričevalen se mi ne zdi drugi razlog, češ, da Narodno veče ni pridržalo ratifikacije aktov ujedinjenja sebi, ampak je to prepustilo Državnemu veču. Pravno je to popolnoma vseeno, ali si je pridržalo N. V.

ratifikacijo, ali se ji je odreklo sploh ali pa v korist Državnega veća, kateremu je pač s tem izreklo politično svoje popolno zaupanje.

Končno se mi zdi, da je vprašanju »star« ali »nov« ločitev med ustavnim in mednarodnim vidikom neizvedljiva, ker, če je država objektivno nova, je pač nova v ustavno- in mednarodnopravnem oziru.

To so pomisleki, ki so se mi pojavili ob študiju tega zares lepega dela, katerega smo lahko veseli. Zelo srečno je pritegnil avtor v svoj ustavnopravni sistem vso izvršilno zakonodajo, ki je izšla na podlagi in po smernicah VU, zato je upravičeno prekoračil običajni obseg ustavnega prava in nam zares podal sistem ustavnega prava namesto nepopolnega učbenika o veljavni ustavi.

Druga velika prednost dela je upoštevanje dejanskih tvornih sil ustave, kar so politične stranke s svojimi programi. Čudim se le, da ni pogrešal, da niso upoštrevane kot državnopravni činitelji. Glede vsake politično in programatično važne točke nam kaže kot komponente zahteve posameznih strank, iz katerih potem pred našimi očmi vzraste kot rezultanta ustavna norma. Odveč je pristavljati, da navaja vse te pereče zadeve z objektivnostjo, odgovarjajočo strogemu znanstveniku; čudno se mi le zdi, da nikjer ne navaja kluba SKS, dočim omenja vestno tudi številčno manjši republikanski klub.

Veseli smo lahko Jugoslovani dela, ki nam prvo podaja ustavno pravo naše domovine in ki bo brez dvoma s svojo preciznostjo in globokostjo mnogo prispevalo k rešitvi ustavnih problemov. Zanimivo pisana knjiga, ki je prežeta z duhom svobodoumnosti in objektivnega premostrivanja vseh ustavnih ustanov, bodi vsemu izobraženstvu toplo priporočena.

V. Korošec.

Vzgojeslovje.

Orlovstvo. Doneski k ideologiji orlovskega programa. Zbral in napisal Franc Z a b r e t. Izdala Orlovska podzveza v Ljubljani 1924. Založila društvena nabavna zadruga v Ljubljani. (Orlovska knjižnica zv. 11.)

Popolnoma naravno je, da vsak novi pokret trči pri strogo konservativnih krogih na večji ali manjši odpor. Konservativen pa ni nihče bolj, kot človek, ki bobus suis exercet rura paterna in z njim vred tudi vsi oni, ki žive v tesni zvezi s tem človekom. Zato ni čuda, da se je tudi ob rojstvu Orla pojavilo mnogo kritike, češ, kaj pa je bilo tega treba. Oni redki možje, ki so od Previdnosti odbrani, da so pastirji naroda, so veliki pravzaprav edino v tem, da imajo pogled v bodočnost, da nekako preroško slutijo, kaj je treba ustanoviti, izvesti že danes, da bo prišlo dobri stvari na korist morda šele čez desetletja. To vidčevo slutnjo je imel tudi Krek, ki je idejni oče orlovstva. Prav njegovo avtoritativno očetovstvo pa je bilo morda tudi dober vzrok, da je premnoga, v jedru in ideji zdrava organizacija planila šumno na dan, pa je pričela hirati zato, ker delavcem ob organizaciji ideja očeta ni bila povsem jasna, njihove moči ne še

dosti izvežbane in utrjene, da bi videle to, kar je zasnoval oče Krek. Trdil bi, da je bila prav ta bolezenska kal v Orlu, ko je razmahnil krila v prvem poletu, vso težo postavil preveč na zunanost, s tem pa poplitvil notranjost, in mu je prav za to marsikje, ko se je naglo in hrupno pojavil, prav tako naglo polet onemogel. »Zlata knjiga«, izborna vsebinsko, je nekako katekizemsko etično šolala mladino, zlasti orlovsko, vendar pa še ni odgovorila na mnogo vprašanj, ki so se šele kesneje pojavila. Na ta vprašanja pa odgovarja Zabretovo Orlovstvo, ki dokazuje, da ga je sestavljal mož, ki stoji v živem vrvežu sedanjih krščanskih pokretov, ki je poprijel vso stvar tam, kjer je bilo prijeti treba, na korenu, na temelju — v globini. V tej knjigi je orlovstvu začrtana čisto jasna pot: Čemu, kam, kako? Orlovstvo ni in ne sme biti organizacija »za vse«, ne neka zunanja paradna družba, ne šola atletov in sportnikov, ne tvrdka neprestanih veselicarjev, ne torišče, kjer mlad človek uveljavlja in razkazuje pred občinstvom na bobneči način svoje še zelo šibke, neustaljene in često klavrne pa napuha polne sile: Orel bodi v z g o j n a š o l a za odraščajočo in odraslo krščansko mladino. Pomanjkanje te vzgojne šole med nami je edina razlaga, zakaj se je toliko mladeničev in deklet v dobi razpotja izneverilo krščanskim vzorom in zabredlo med veri čisto odtujeno družbo, dasi so bili otroci globoko vernih družin. Zlasti se je to godilo v tujini (v Ameriki, Nemčiji). Prejšnja doba, absolutistična, je brez dvoma vplivala tudi versko; avtoriteta je bila vse. Poedinec ni imel nobenih pravic, da bi soodločeval v javnosti. Zato tudi ni imel in se ni zavedal, da bi imel kake dolžnosti do javnega življenja. »Višji« so odločevali in ukazovali. Zato je zadoščalo, da je bil kdo individualno dober kristjan, ki se ni brigal za javnost. Pošteno je živel v družini, dokler ni osnoval svojega ognjišča, in tako je šla poštenost in vera iz krvi v kri, od roda do roda. Danes je pa ta krščanski človek postavljen v javno življenje. Demokratična doba ga kliče k soodločevanju o usodi naroda, siloma ga kliče v boj in v konkurenco z ljudmi, ki so njemu nasprotnih nazorov. Iz teh bojev potekajo zakoni, ki so lahko silno škodljivi nravnosti in veri in ljudskemu blagru. Za to tekmo pa ne zadošča več preprostost goloba, treba je prebrisanosti in spretnosti, moči, značaja, težkih žrtev. Vsega tega pa ne bo prenesel nihče, kdor ni šolan in vzgojen za javno delo in nima zavesti, da je dolžan sodelovati in soodločati pri javnem delovanju. Doba dobrih očakov, ki so se oteli in otresli vsake javnosti s tem, da so se umaknili z bojišča, češ, pusti me v miru, je minila. Ali zmagaj ali boš pa pomandran ti in tvoja načela! Tudi ni več zadosti, da se krščanstvo samó brani; treba je preiti v ofenzivo. Vsi slabotni, ki jih bo še vedno velika množica, pojdejo vedno za močnimi, ne da bi vprašali: kam greste.

Takih močnih mož in žena pa naj vzgaja orlovstvo. Zato naj bo tudi ta šola taka, da privzgoji čimprej in čimbolj odločno pravo samoodločbo odrasle mladine. Ne sme biti več vojena kot otrok, ki s plahim korakom hodi in vedno gleda, kaj poreče oče, mati, duhovnik, učitelj. Mladenič se mora svobodno odločiti za to, kar

mu veva vest in božji zakoni, in po tej odločitvi kar agresivno, samostojno stopiti v legalni boj za svoje prepričanje. Za vsak uspešen boj je pa nujna organizacija, v njej pa najstrožja, neusmiljena disciplina. Kdor je disciplinirano pa idealno zaeno (ne plačanec) organiziran, tisti bo odnesel venec zmage, pa naj je po številu tudi manjši. Krek je nekoč pri velikem zborovanju izrekel drzko besedo: Ljubši mi je organiziran anarhist, kot samevajoči, neorganiziran pobožnjak. Važno je nadalje, da je vse delo pametno deljeno: morajo biti čisto verske pa tudi posvetne organizacije. Vsaka ima svoj delokrog, svoj smoter — vse skupaj pa enotni namen.

Ker je pa človek po naravi tak, da potrebuje tudi zunanjšega vpliva, leska in pojavov, je treba pri orlovski organizaciji tudi neka telesa: telovadba, sport, kroj, prapori itd. Zdravo telo in zdrava duša!

To so v kratkem misli, ki jih obravnava Zabretovo Orlovstvo. Knjiga je sad skušnje in sad razmišljanja, in sodimo, da dober sad, potreben in jasen odgovor: Orlovstvo — čemu, kam, kako?

F. S. F.

Slovstvo.

P. Expeditus Schmidt O. F. M., Faust, Goethes Menschheitsdichtung in ihrem Zusammenklange mit uralten Sagenstimmen und im Zusammenhange ihres gedanklichen Aufbaus dargelegt. (Sammlung Kösel 100. Band). Kempten — Regensburg. Nemško in drugo slovstvo o Goethejevem »Faustu« je nepregledno. V tem morju pisništva je Schmidt svoj obraz. Nekam baročno štilizirani naslov njegove knjige sicer deloma pove, kaj je nameraval napisati avtor, ki je znan vseučiliški faustist in ki po lastni izpovedi že štirideset let proučuje Goethejevo življensko delo. Svoj glavni namen je pisatelj v uvodu sam povedal: hoče »Goethes gewaltige Dichtung in ihrer Ganzheit, also ersten und zweiten Teil, verstehen und genießen lassen.« V tem oziru seveda ne more biti njegova tesna, a prav artistično izčrpno štilizirana študija popoln, vsako posameznost pojasnjujoč komentar. Tozadevno priporoča Schmidt zlasti Minorja, Traumanna, Erich Schmidta, Witkowskega in zlasti Trendelenburga, ki mu očitno bolj prija kakor pa n. pr. Stockmannu. Od dosedanje katoliško-kritične sodbe o miselnosti v »Faustu« se pa loči Schmidt — in nekajkrat v precej jasni ostrosti — v drugem namenu, ki je svojstvo njegovega »Fausta«. Ta Schmidtov drugi namen je nekaka »Rettung«, nekaka opravičba Goethejeve pesnitve, ki da se bistveno popolnoma sklada s krščanskim nazorom o Bogu in vsem transcendentelnim. Sam se zaveda, da mu utegnejo očitati »tendenco«, »das große Werk und seinen Dichter »für die Kirche« in Anspruch zu nehmen.« Splošno je Schmidt zares neoporečno jasno svojo temo utemeljil. Da je nekajkrat vendar preporen, bi utegnilo pojasniti mesto, kjer Goethe Marijo imenuje boginjo in štilizira Schmidt sledeče: »daß er sie auch

als Göttin preist, war freilich zu entbehren, aber die Anrede diva ist bei den Dichtern der Renaissance, z. B. Balde, häufig, hier also wohl als dichterischer Ausdruck höchsten Preises erklärlich« (str. 200). Kvintesenea Schmidtove doktrine je: »Das alte Gesetz bewährt sich eben auch hier: Das erste steht uns frei, beim zweiten sind wir Knechte. Als Goethe den Herrn dichterisch in seine Rechte einsetzte, tat er den ersten Schritt, der alle weiteren mit strengen Folgerichtigkeit nach sich zog. In bezug auf Gott gibt es eben nur die eine Frage, die Frage ob er ist. Wenn die einmal bejaht ist, wie es im Prolog im Himmel geschehen, so muß er die Führung bis ans Ende behalten. Daß der Dichter dieser Logik nicht widerstrebte, ist sein Verdienst. Seine Gestaltungskraft und die Gewalt des christlichen Gedankens haben sich so zusammengefunden, diese Menschheitsdichtung reifen zu lassen, die zum Zeugnisse wird für die Größe des Dichters wie für die sieghafte Macht des christlichen Gedankens.«

Slovenci, ki so brali Juričev spis o Divini in Faustu (Rim. Katolik), ne bodo brez zanimanja prebrali tega sijajnega Smidtovega elaborata. Argument njegov oceniti utegne le teološko več človek.

Dr. I. Pregelj.

Kulturne beležke.

Krekovo pismo o zborovanju avstrijskih škofov. V Krekovih Izbranih spisih sem na str. 71 izpustil Krekovo pismo o zborovanju avstrijskih škofov (označeno s št. VII). V razmerah, v kakršnih sem prirejal to izdajo, se mi je to zdelo opravičeno: knjiga je bila namenjena za Mohorjevo družbo, ki naj bi jo izdala kot izredno knjigo, katero bi bilo treba posebej plačati, če bi se knjiga ne zdela primerna za družbin dar udom. Rokopis sem tudi najprej ponudil Mohorjevi družbi.

Ko je nato izšla knjiga v drugem založništvu, nisem rokopisa nič spreminjal, razen da sem nekaj manjših stvari črtal, da bi imela knjiga manjši obseg in bi ne bila cena previsoka. Bil sem mnenja, kakor sem še danes, da v izpuščenih odstavkih ni prav ničesar, kar bi v kakršnem koli oziru bistveno spreminjalo Krekovo sliko.

Opazil sem pa iz književnih poročil in iz ustnih sodb o knjigi, da je vrzel pri št. VII. vzbudila pozornost, češ, da morebiti vsebuje to pismo kako važno potezo za Krekovo sliko, brez katere bi bila slika nepopolna. Zato se mi zdi umestno, da to pismo naknadno objavim; iz njega se bo zrcalil isti Krek kakor iz ostalih pisem. (Prim. n. pr. začetek pisma št. VIII.) Pismo se glasi:

Dragi moj!

Zopet: Bog lonaj! Jako si mi ustregel.¹ Ko bom župnik pri Sv. Lenartu, Te imenujem za častnega farmana z vsemi pravicami in prednostmi.

¹ Njegov prijatelj Hladnik mu je poslal intencije za maše. — Op. p.

Pri nas imamo pod streho škofa² in jaz celò isto nadstropje, isti mostovž in še nekaj ž njim vred. Dasi je že zasedel svojo stolico, vendar misli za stalno šele bodoči ponedeljek odriniti v Maribor.

Zlata duša je! Kakor kdo izmed nas je še vedno. Nikakor v svojem občevarju ne kaže, da je višji, da za precejšno ped presega naše druge direktorčke in nas borne kandidate strahu božjega.

Škofje so odšli.³ Bog si ga vedi, kaj so zmečkali? E, stare sorte so še, stare. Našega imajo vobče povsod za najodločnejšega. V zvezi z mladim, krepkim brnskimi dr. Baurom se dobro sučeta. A seveda z drugimi je križ in težava. Kardinala Sv. rimsko-kat. C. Fürstenberg in Ganglbauer prenapetosti gotovo ne bosta počila. Pač pa se zdi, da je na svojem mestu kardinal praški. Vnet za katoliško stvar, prijazen, dober in zraven še po svojem rodu za diplomata kot nalašč. — Kaj so sklenili, ne vem. Čul sem, da je naš škof odločno trdil, da s samimi podpisi verske šole nikdar ne bomo dobili. Sicer pa z Bogom!

Za danes: se mi mudi!

Tvoj

Janez Ev. Krek.

J. D.

Almanach catholique français pour 1924 se imenuje koledar, ki ga izdaja Comité catholique des amitiés françaises à l'étranger. Uvod je napisal rektor pariškega katol. instituta škof A. Baudrillart.

Almanah je razdeljen v 8 delov, katerih prvega zavzema koledar z liturgičnimi, zgodovinskimi in astronomičnimi podatki. Tem so dodane še opazke verskega, socialnega in cerkveno-upravnega značaja. — Drugi del z naslovom Versko življenje poroča o verski zgodovini preteklega leta. Zanima nas posebno pregled verske politike v l. 1922/23, dalje pregled glavnih točk poudarjenih v pastirskih listih francoskega episkopata za post l. 1923. Članek La France catholique à l'étranger govori o misionarskem zavodu bratov krščanske šole, o Društvu afrikanskih misijonov v Lionu, o belih patrih kot afriških misijonarjih, o misijonarjih sv. Frančiška Saleškega v Indiji, o misijonarjih v Levanti in o afriškem misijonarju Karlu de Foucauld. — 3. del: Socialno življenje daje navodila za družinsko življenje, za življenje v župniji ter za gospodarsko in politično življenje (pregled dela francoskih katoliških parlamentarcev). — 4. del: Kaj je treba vedeti o kanoničnem pravu pri vodstvu župnije? (Dispensa od teščnosti pred sv. obhajilom; indeks; zakonske dispense in ničevost zakona; koncil). Kaj je treba vedeti v običajnem pravu, da varujemo svobodo v času volitev? — 5. del vsebuje pregled katol. literature, glasbe, umetnosti in tehnike (kinematograf). — 6. del poroča o božjih potih, potovanjih in sportu. — 7. del podaja kalendaričen pregled dogodkov leta 1922/23 na cerkvenem, političnem in socialnem, literarnem in umetniškem polju. — V zadnjem, osmem oddelku najdemo neke vrste adresar katoliškega sveta — v Franciji; med drugim majhen biografičen slovník francoskih katoliških osebnosti ter pregled katol. organizacij in katoliškega časopisja. — Knjiga je razen tega bogato ilustrirana in res lahko zgled podobnim publikacijam. Frst.

² Dr. M. Napotnika, ki je zasedel mariborsko stolico 17. novembra 1889. — Op. p.

³ Zborovali so od 9. do 20. novembra 1889. Zborovanja se je udeležilo 35 škofov.

Iz revij.

Vijenac. List za zabavu i pouku. Zagreb 1924. II. l. Članek dr. R. Horvata Iz staroga Zagreba, ki temelji na arhivalnem gradivu za zgodovino jezuitskega kolegija v Zagrebu, shranjenem v državnem arhivu v Budapešti, vsebuje tudi marsikako za našo zgodovino in za vpliv naše umetnosti in obrti v Zagrebu v XVII. stol. vrlo važno drobtino. Tako n. pr. je zidarski mojster Andrej Tomašić iz Rogatca na Stajerskem sklenil l. 1647 z rektorjem jezuitskega samostana dogovor za popravilo in slikanje cerkve sv. Katarine. Delo bo vodil njegov polir, važnejša dela (glavni zidni venec, kapiteli itd.) se pa izvrše pod njegovim osebnim nadzorstvom (str. 223). — L. 1654 je bil sklenjen dogovor z mojstrom Dionizom Philipom, meščanom in kamnosekom v Mariboru, za izdelavo dveh marmornih kropolnih skodelic za cerkev sv. Katarine, za nagrobni kamen nad grobnico z ornamentiko, imenom Jezusovim in napisom in kamenito ograjo studentca na vrtu samostana (str. 224). — L. 1684 je bil sklenjen dogovor z lončarjem Gašparjem Jurasom iz Brežic za štiri peči v samostanu, ki morajo biti barvane z zeleno barvo. — L. 1659, 22. nov., je bil sklenjen dogovor med grofom Nikol. Erdödyjem in slikarjem Ivanom Jurjem Gaiger-Felderjem. Po tem dogovoru pozlati »Hanz Jörg Gaiger-Felder, malar v Novom Mestu stojičiči« na oltarju v kapeli sv. Fr. Ksaverja v jezuitskem kolegiju v Zagrebu pet rezljanih kipov in vse druge stare »koje su iz lipovog derva rezane«. Razen tega naslika dva »kipa« (pač po mažarski besedi kék, ki pomeni sliko), spodaj sv. Fr. Ksaverja, zgoraj pa Marijo, kakor jih bodo jezuiti naročili. Na vrh oltarja naj naslika Erdödyjev grb. Horvat pripominja, da so naturalije, ki jih je dobil kot plačilo, poslali Gaiger-Felderju v Brežice, kjer je brčkone stanoval. — L. 1675, 15. maja, je bil sklenjen dogovor med Jurijem pl. Gotalom in »Honzom Jakopom Oltenpoherom (Altenbacher), pildhauerom u Varaždinu« za sedem kipov in 13 angelskih glav za oltar svetih apostolov v cerkvi sv. Katarine v Zagrebu. Kipi naj predstavljajo sv. Janeza, sv. Matevža, sv. Marka in sv. Luko. Zgoraj pa dva angela in na vrhu Kristusa ter dve angelski glavici in »k tomu 13 angelskih glav, kotere potrebne budu na oltar poleg tiš-ljarove designacije ali obrisa«. — Za nas zanimiva je tudi razprava dr. M. Gavazzija Iz naše narodne umjetnosti. Uskrsna šarena jaja, ki popisuje tudi tehniko pisanja hrvatskih piruhov in je ilustrirana (str. 240 sl.). — Št. 9 je ilustrirana z reprodukcijami del bratov Kraljev (kamenita Madona, Glad, Razpelo, Magdalena, Pasijon); o njihovi umetnosti je napisal dober informativen člančič, ki se tiče v uvodu splošno naše moderne, Bogdan Radica.

Zbornik za umetnostno zgodovino, l. IV., se je nekoliko reorganiziral, tako da bo odslej posvečal več paznosti novejši umetnosti, v katere znamenju je že izšla 1. številka. Ta vsebuje članek o A. Ažbetu in nekaj spominov nanj ter članek o J. Petkovšku. Številki je priložen Jakčev originalni lesorez Sen in 8 strani dobrih reprodukcij na papirju za umetniški tisk. Stalne rubrike prejšnjih letnikov o Varstvu spomenikov, Bibliografija umetnostne literature in Narodna galerija so ostale tudi naprej. Tako je postal ta list tudi po opremi enakovreden sličnim izdanjem drugih kulturnih narodov.

Hrvatska Prosvjeta, XI., je prinesla na str. 184 člančič J. E. Ujevića, Povodom jedne drame, ki se peča s slovensko dramsko noviteto J. Jalena Dom. Drami očita estetsko praznoto, nepoznanje odra, površnost obdelave in — prekratnost. Tudi glede splošnega značaja slovenske literature in socialne znanosti pride v uvodu do precej presenetljivih zaključkov, češ, da do Gosarja in Terseglava Slovenci, ki veljajo v svetu za najizrazitejše katoličane, sploh nimajo krščanskega socializma ter da pri nas ni katoliške literature, še več, da jo celo naravnost zanikamo.

L'Evropa orientale l. IV. zv. 3. prinaša P. Kasandričev članek o Aleksji Šantiču, dalje dopolnilo k bibliografiji o Crni gori, ki je izšla v 12. številki lanskega letnika. — A Palmieri popravljaja končno nekaj napak članka o novejši slovenski literaturi v št. 1. letošnjega letnika, v kolikor se tičejo S. Gregorčiča ter konstatira, da knjiga Fr. Frýdeckega o slovaški literaturi ne spada v bibliografijo o slovenski literaturi. Iz popravka tudi povzamemo, da je priobčil A. Palmieri v *La Cultura* 1923 str. 261—267 članek *Il poeta sloveno dell' Isonzo: Simone Gregorčič, v I libri del giorno*, Milan 1923 febr. str. 66—68 pa je izšla *La lirica slovena*. — Zv. 4. je priobčil članek *Bolgarska poezija v dobi borbe za osvobojenje* (A. Cronia). — Troickij je izdal v pregledu Organizacija ruske cerkve v inozemstvu v l. 1920—23 vezanimivo sliko cerkvene organizacije med Rusi v tujini, posebno med belenci. Vrhovni organ je cerkvena uprava v Sremskih Karlovcih v Jugoslaviji, katera upravlja nad vsemi ruskimi cerkvami izven boljševiske Rusije razen severnoameriških, finskih, estonskih, litovskih in poljskih.

Journal des Débats v Parizu je posvetil svojo ilustrirano prilogo z dne 12. jun. 1924 kraljevini SHS. Številka vsebuje več ilustracij, med drugim tudi pogled na Ljubljano l. 1840 in ljubljansko gledališče in karto kraljevine. Članki obsegajo opis meja, uredbe in zunanje politike. Sledi opis Belgrada, Zagreba in Ljubljane (Fr. Juvančič), nato Glasbena umetnost pri SHS, Srbsko gledališče in njegova vloga pri narodni vzgoji ter Proračun kraljevine SHS za l. 1924/25.

Art and archaeology, mesečnik, ki ga izdaja Arheološko društvo v Washingtonu, je posvetil št. 5 XVII. zv. (maj 1924) jugoslovanski umetnosti. Uvod je napisal M. D. Gruič; slede članki *Najstarejša kultura v Jugoslaviji* (N. Vulić), *Jugoslovanska narodna umetnost* (T. R. Gjorgjević), *Srbsko slikarstvo v srednjem veku* (Vl. R. Petković), *Moderna jugoslovanska umetnost* (Br. Popović) in *Nekaj črnogorskih starin* (H. Rush-ton Fairclough). Članki razen Vuličevega in Br. Popovičevega se bavijo izključno s srbskimi problemi. Zvezek je bogato ilustriran s slikami srbskih srednjeveških in narodnih umetnin in Meštrovičevih del.

Borba, Marksistički časopis. Beograd, l. II. zvezek april—maj 1924 je priobčila J. Staljinova članek *Prilog pitanju strategije i taktike ruskih komunista*, ki je šematičen pregled tozadevnih osnovnih nazorov Ljenina.

Nova Revija, Dubrovnik l. III, priobčuje v prvih številkah slovenski članek J. Mantuanija Sv. Francišek in umetnost. — Fra. A. Crnica ocenjuje R. Kušejevo Cerkevno pravo katoliške in pravoslavne cerkve s posebnim ozirom na razmere SHS, ki mu prizna, da je v splošnem dober priročnik. — Dr. Fr. A. Guberina pa poroča o Fr. Grivčevih opisih Cerkevno prvenstvo in edinstvo po bizantinskem pojmovanju in Viri Ciril-Methodove teologije (ponatisk iz »Slavije«).

Socialna Misel, III. l. prinaša zelo aktualne članke nanašajoče se na vse panoge javnega življenja. Opombe vredna je diskusija, ki jo je začel P. Angelik Tominec s člankom: *Ali je bogastvo moralno indiferentno?* Polemika o tem vprašanju je v enem oziru nadaljevanje tozadevne debate na zborovanju socialnega odseka katol. shoda, neposredni povod zanjo pa je dalo poročilo o tem zborovanju v *Vzajemnosti*. Odgovoril je na Tominčeva izvajanja A. Ušeničnik pod naslovom *O moralni indiferenci bogastva in pojasnil par važnih nespozumljenj v tolmačenju zadevnih mest pri svetem Tomažu Akv.*, na kar je P. A. Tominec še enkrat zavzel svoje stališče in obeta v ti zvezi še nadaljevanje svojih utemeljevanj proti moralni indiferentnosti bogastva. — Pod naslovom *Anketa o verskonravstvenem preporodu* je S. M. otvorila zelo zanimivo rubriko, v kateri so dosedaj sodelovali J. Wittig, vseuč. prof. iz Breslaua, prof. A. M. Levičnik, vseuč. prof. K. Ozvald in vseuč. prof. J. Ujčić. — št. 5. je posvečena tridesetletnici slovenskega krščanskosocialnega pokreta in ima prispevke J. Gostinčarja, Iv. Dolenca, Fr. Zillerja, Štefanovega, Iv. Rakovca in Veterana.

Uredništvo je prejelo naslednje knjige:

Slobodan Jovanović: **Ustavno pravo krajevine Srba, Hrvata i Slovenaca**. Knjižarnica Gece Kona, Beograd 1924.

A. M. Slomšek: **Izbrani spisi za mladino**. Priredila Fr. Erjavec in P. Flerè. Z rizbami okrasil M. Gaspari. Ljubljana, Učiteljska tiskarna 1924.

P. Butorac: **Socijalna zadaća Slavenstva**. Dubrovačka Hrvatska Tiskara u Dubrovniku 1924.

Belokranjske otroške pesmi. Nabral Božo Račić. Ljubljana 1924. Učiteljska tiskarna.

F. S. Finžgar: **Zbrani spisi**. IV. zv. Dekla Ančka in Srečala sta se. Nova založba, Ljubljana 1924.

Ljudska visoka šola:

1. K. Ozvald: **O potrebi nove socialno-etične orientacije**.

2. A. Štebi: **Zaščita zanemarjene dece in mladine**.

3. A. Sodnik: **Smernice za vzgojo deklet**.

4. F. S. Finžgar: **O lepi knjigi**.

O. Fra Ignacij Radić: **Problem trpljenja i veselja u životu ljudskom**. Savremena pitanja. Vjersko-znanstvene rasprave za obražene krugove. Serija IV. Sv. XVIII. Mostar, Hrvatska tiskara. F. P. 1924.

Kratochvil Jos.: **Filosofie středního věku**. Nástin dějin střednověké filosofie. 8° (XVI, 280). V Olomucu 1924. R. Promberger.

Dr. A. Gatterer S. J.: **Das Problem des statistischen Naturgesetzes**. Innsbruck 1924. F. Rauch. Zbirka Philosophie und Grenzwissenschaften. I. Bd. 1. Heft.

Dr. Al. Gahs: **Buddhizam**. Popularno naučna knjižnica »Hrv. kat. narod. saveza« u Zagrebu. Urednik dr. V. Deželić sin. Zagreb 1924.

Dr. A. Mahnić: **Na raskršću dvaju doba**. Znanstvena knjižica Narodne prosvete knj. 6. Zagreb 1924.

Dr. fra Julijan Jelenić: **Povijest Hristove crkve**. II. knj. (Godina 313—692.) Nakladnik Savez trećeg reda. Zagreb 1924.

Dr. Fr. Katzinger S. J.: **Inquisitio psychologica in conscienciam humanam**. Zbirka Philosophie und Grenzwissenschaften. I. Bd. 2. Heft. Innsbruck, F. Rauch, 1924.

Kraljev fond. Izveštaj uprave o radu u 1923 g. (cir.). Državna štamparija kr. SHS. Beograd 1924. V Sloveniji so prejeli Olga Cvahté, milosrdna sestra v Mariboru 2000 Din., Slov. kršč.-soc. zveza v Ljubljani 10.000 Din in Fr. Ks. Meško, pisatelj, 3000 Din.

Dr. Al. Bilinovič: **Družba, država in gospodarstvo.** Posebni odtisek iz Slov. Pravnika. Ljubljana 1924.

Dr. Al. Bilinovič: **Pojem »statike« in »dinamike« v narodnogospodarski vedi.** Pos. odtisek iz Zbornika znanstvenih razprav, III. Ljubljana 1924.

Čas je znanstveno glasilo Leonove družbe. Uredniško leto se začne z oktobrom. V letu 1924/25 (XIX. letnik) bo izhajal kot dvo-mesečnik v letnem obsegu 20 pol; v svrhu priobčitve daljših študij bosta od časa do časa dve številki združeni.

Prvi zvezek izide v oktobru.

Naročnina za XIX. l. znaša **60 Din.** Ustanovnikom, ki to izrečno žele, se v šteje v naročnino **10 Din.** Za dijake **40 Din.**, ako jih je naročenih najmanj 10 pod skupnim naslovom.

Naročnina naj se pošilja po priloženih položnicah oziroma pošt-nih nakaznicah na naslov:

Uprava »Časa«, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna, kolportajni oddelek.

Uredniki: Dr. Fr. Lukman, vseuč. prof., Ljubljana, Marija-nišče; dr. Jos. Mal, arhivar, Ljubljana, muzej; dr. Fr. Stelè, konservator, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80.

List izdaja in zalaga Leonova družba v Ljubljani.

Ureditev 6. številke je bila zaključena dne 15. julija 1924.

Opomba: Ponatis člankov in razprav iz Časa je dovoljen samo z vednostjo in dovoljenjem uredništva ter z navedbo vira.

Obvestilo naročnikom: 1. in 2. zvezek Kosovega Gradiva spre-jema uprava na račun naročnine. Zaračuna se z zneskom 20 do 50 Din, ki se ugotovi z ozirom na ohranitveno stanje ali eventualno vezavo knjige.

